

การศึกษาพัฒนาการและสภาพปัจจุบันของชุมชน

ในบทที่ 3 เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

พัฒนาการชุมชน

ได้แก่การศึกษาเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของชุมชนทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ โดยแบ่งเป็นยุคสมัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (ราวพุทธศตวรรษที่ 21 - 22)
2. พัฒนาการเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (พ.ศ. 2310 - 2379)
3. พัฒนาการเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2379 - 2475)
4. พัฒนาการเมืองสงขลาในสมัยประชาธิปไตย-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2475 - สมัยปัจจุบัน)

การศึกษาพัฒนาการของชุมชนจะนำไปสู่ผลสรุปที่เกี่ยวกับคุณค่า ความหมายของชุมชนที่ได้มีการสั่งสม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าไว้เป็นหลักฐานจนถึงปัจจุบัน

สภาพปัจจุบันของชุมชน

ได้แก่การศึกษาสภาพความเป็นจริงของชุมชนในปัจจุบันทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

1. ระดับภาค
2. ระดับเมือง
3. ระดับย่าน (พื้นที่ศึกษา)

การศึกษาดังกล่าวเป็นการค้นหาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน อันจะนำไปสู่การนำเสนอแนวทางในการกำหนดแผนเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

พัฒนาการชุมชน

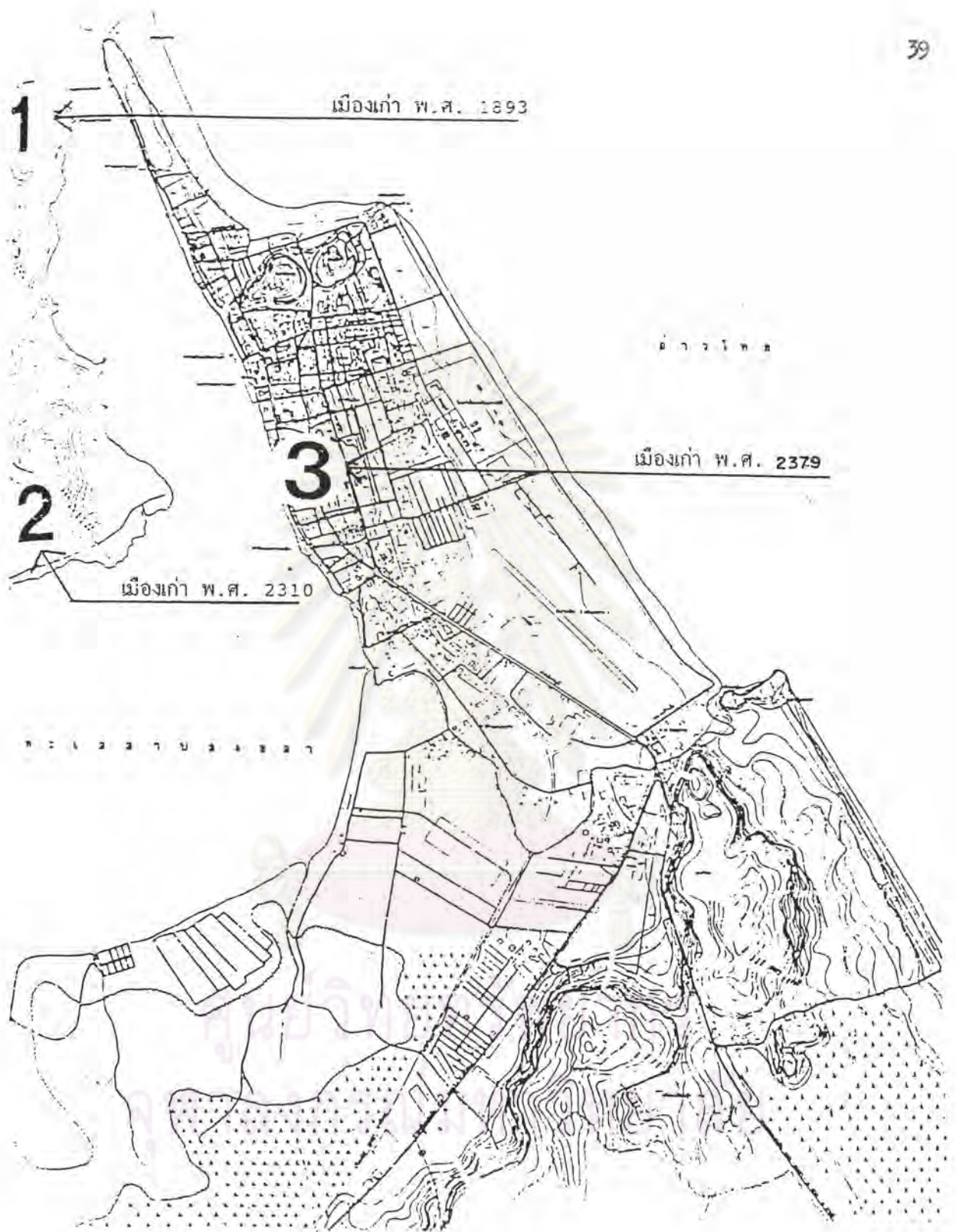
สงขลาเป็นเมืองท่าที่สำคัญเมืองหนึ่งทางภาคใต้ของประเทศไทย ตั้งอยู่ทางด้านชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกเป็นดินแดนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีความเป็นมาอันยาวนาน มีร่องรอยของชุมชนโบราณและเมืองเก่าอยู่หลายเมือง มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นมรดกทางวัฒนธรรมมากมาย ในบริเวณที่สำคัญคืออำเภอสิงหนคร อำเภอระโนดและกิ่งอำเภอสิงหนคร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในเขตอำเภอดังกล่าวอาจเป็นเมืองโบราณสมัยศรีวิชัย (ทิวา ศุภจรรยา, สภานภุมิศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานบริเวณเมืองสงขลา, สงขลาศึกษา, หน้า 53.)

ที่มาของชื่อเมืองสงขลานั้นนักประวัติศาสตร์พบว่า เริ่มแรกเมืองสงขลาตั้งอยู่บริเวณพื้นที่อำเภอจะตงพระในปัจจุบันนี้ เมืองนี้เรียกชื่อว่า สิงหลา (สิงหะลา) ที่ได้ชื่อเช่นนี้เนื่องมาจากบรรดาพ่อค้าชาวเปอร์เซีย อินเดีย อาหรับและสุมาตรา ซึ่งแล่นเรือมาทำการค้าขายตามแหลมมาลายูในสมัยโบราณ เมื่อมาถึงหน้าเมืองสงขลาได้เห็นเกาะสองเกาะ มองดูจากทะเลเป็นรูปสิงห์สองตัวเฝ้าปากทวารทางเรือเข้าสู่ตัวเมืองสิง (เกาะทั้ง 2 คือ เกาะหนูและเกาะแมว) ชาวอินเดียจึงขนานนามเมืองที่เขามาทำการค้าขายนี้ว่า สิงหลา (สิงหะลา) แปลว่าเมืองสิงห์ ส่วนไทยเรายังคงเรียกว่า เมืองสิงห์ ครั้นเมื่อพวกมาลายูมาทำการค้าขายกับเมืองสิงห์ จึงพลอยเรียกเมืองสิงห์ว่า สิงหลา เช่นเดียวกัน แต่ออกเสียงว่า ชิงคอร่า เมื่อฝรั่งมาทำการค้าขายได้ฟังมาลายูเรียกเมืองนี้ว่าชิงคอร่าก็เรียกตาม แต่เพี้ยนเป็น ชิงกอร่า ต่อมาเรียกเป็นชิงกอร่า ส่วนไทยเรียกตามเสียงมาลายูและเสียงฝรั่งเพี้ยนเป็น สงขลา

เรื่องชื่อเมืองสงขลา มีพระบรมราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "สงขลานั้นเดิมชื่อ สิงหนคร (สิง-หะ-นะ-คะ-ระ) เสียงสระอะอยู่ท้าย พวกมาลายูไม่ชอบจึงเป็น เป็น อา ชาวมาลายูพูดเร็วสั้นเร็วกว่าเรามาก ตัด หะ และ นะ ออก คงเหลือ สิง-คะ-รา แต่ออกเสียงเป็น ชิงคะรา หรือ สิงโครา จนฝรั่งเรียกตามเป็น ชิงกอร่า" (บันทึกประวัติศาสตร์เมืองสงขลา, หน้า 19.)

1. พัฒนาการเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22) (ดูแผนที่ 3.1 ประกอบ)

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง อันเนื่องมาจากการค้าทางทะเล ที่มีพ่อค้าจากเอเชียและยุโรปผ่านเข้ามา จึงเกิดเมืองสงขลา

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
 กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน สงขลา
 ๕๖๓ ภาควิชาการวางผังเมืองและภูมิสถาปัตย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๖๕
 และ ๓.1 ๓.๑ ที่ตั้งของเมืองเก่าลงปลาในสมัยต่างๆ

๗ บริเวณหัวเขาแดง เพราะเหตุว่าที่ตั้งมีความเหมาะสมในการเป็นเมืองท่าและสถานพักสินค้า เนื่องจากความได้เปรียบทางด้านที่ตั้งและความสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่เบื้องหลังได้แก่ บริเวณที่ติดต่อกับเขตแดนเมืองปัตตานีและพัทลุง เป็นที่ที่มีทั้งของป่า สัตว์ป่า แร่ธาตุ ล้วนเป็นสินค้าออกที่ดี ด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงมีพ่อค้าชาวอาหรับและชาวจีนเข้ามาตั้งแหล่งพักสินค้า ตั้งถิ่นฐานและมีการขยายตัวขึ้นเป็นเมือง โดยที่ชาวอาหรับที่มีอิทธิพลมากกว่าเป็นผู้สร้างเมืองและได้รับการสนับสนุนจากพ่อค้าชาวยุโรปในการก่อสร้างกำแพงเมืองและป้อม มีดาโต๊ะ โมกอล ชาวมลายูเป็นผู้ครองเมือง มีฐานะเป็นเมืองภายใต้ราชอาณาจักรไทย เป็นเมืองท่าที่สำคัญนอกเหนือไปจากเมืองนครศรีธรรมราช ปัตตานีและเมืองอื่น ๆ

การที่สงขลาตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่าง อู่อารยธรรมโบราณ 2 แห่ง คือจีนและอินเดีย ทำให้มีพ่อค้าจากอินเดีย และคาบสมุทรอาหรับจากแผ่นดินใหญ่ของ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากหมู่เกาะใหญ่ทางตอนใต้และจากจีน ได้อาศัยสงขลาเป็นที่พักในการเดินทาง สงขลากลายเป็นศูนย์กลางทั้งทางด้านการค้าและเป็นแหล่งที่วัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ผสมผสานกัน (สงบ ส่งเมือง, การพัฒนาหัวเมืองสงขลาสมัยกรุงธนบุรีถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2310-2444, หน้า 2.)

ในราว พ.ศ. 2186 สมัยพระเจ้าปราสาททองแห่งอยุธยา เจ้าเมืองสงขลา ซึ่งเป็นแขกมลายู ตั้งตัวเป็นอิสระ ไม่ยอมขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา อยุธยาส่งกองทัพมาปราบแต่ไม่เป็นผล จนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2223) ได้ส่งกองทัพปราบสงขลาจนสำเร็จ และให้ทำลายเมือง เพื่อมิให้เป็นที่ยึดมั่นต่อไป เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงจึงร้างตั้งแต่นั้นมา การสิ้นสุดเมืองสงขลาที่หัวเขาแดงนั้น นับเป็นการสิ้นสุดอำนาจของอิสลามที่มีอิทธิพลเหนือดินแดนทางภาคใต้ที่คลุมพื้นที่ตั้งแต่สงขลา ไปจนถึงพัทลุง ตรัง นครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานี

1.1 สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของเมืองสงขลาทางฝั่งหัวเขาแดง ซึ่งเป็นเมืองท่าเสรีมีสินค้าจากนานาประเทศเข้ามาจำหน่าย นอกจากนี้เมืองสงขลายังเป็นตัวกลางในการรวบรวมสินค้าจากพื้นที่ใกล้เคียงชายให้แก่ต่างชาติ เช่น จีน และยุโรป ฐานะของเมืองสงขลาจึงมั่งคั่งและรุ่งเรืองทางการค้า

1.2 สภาพสังคม

สภาพสังคมของสงขลาฝั่งหัวเขาแดง มีประชากรส่วนใหญ่เป็น มุสลิม ชาวไทยพุทธ จะอาศัยอยู่ทางเหนือขึ้นไป ส่วนชาวจีนตั้งหลักแหล่งที่ตำบลบ่อยาง ซึ่งเป็นตัวเมืองสงขลาในปัจจุบัน ชาวต่างชาติที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในเขตเมืองสงขลามี 2 พวกใหญ่คือ

- ชาวเปอร์เซียหรืออาหรับ ส่วนใหญ่อยู่บนเกาะใหญ่ (ตั้งแต่หัวเขาแดงถึงระโนด-ผู้เขียน)
- ชาวจีน นิยมตั้งถิ่นฐานบนฝั่งทะเลบริเวณที่เป็นตัวเมืองสงขลาในปัจจุบัน (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, เล่าเรื่องเมืองสงขลา, สงขลาศึกษา, หน้า 22.)

1.3 สภาพกายภาพ

เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงในอดีต เป็นเมืองท่าขนาดเล็ก มีพื้นที่ประมาณ 1 ตร.กม. (สงขม ส่งเมือง, การพัฒนาหัวเมืองสงขลาสมัยกรุงธนบุรีถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.2310-2444, หน้า 33.) เฉพาะในเขตอำเภอเมืองในปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานร่องรอยทางกายภาพเกี่ยวกับรูปแบบของเมือง เช่น โบราณสถานเก่าแก่สมัยศรีวิชัย บนยอดเขาแดง ส่วนในที่ราบเป็นเมืองมีป้อมและกำแพงเมืองล้อมรอบขึ้นไปถึงยอดเขา สันนิษฐานว่าเป็นเมืองท่าสร้างในสมัยอยุธยา (ทิวา ศุภจรรยา, สภาพการตั้งถิ่นฐานเมืองสงขลา, สงขลาศึกษา หน้า 57.)

2. พัฒนาการเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน ในสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ.2310-2379)

เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน เริ่มมีบทบาทสำคัญอีกครั้ง เนื่องจากการค้าขายระหว่างสงขลากับภาคใต้ของจีนรุ่งเรืองขึ้น มีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสงขลาเป็นจำนวนมากกลายเป็นกลุ่มอิทธิพลที่มีบทบาททางการเมือง พ.ศ. 2312 พระเจ้ากรุงธนบุรีให้หัวหน้าคนจีนชื่อ จีนเหยียง แซ่เฮา เป็นหลวงอินทรีศรีสมบัติ และเป็นนายอากรรังนกเกาะสีเกาะท่า พ.ศ.2318 ให้หลวงอินทรีศรีสมบัติเป็นหลวงสุวรรณศรีสมบัติ เจ้าเมืองสงขลาแหลมสน (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ หมู่ 1 ตำบลหัวเขา -ผู้เขียน) มีจวนเจ้าเมืองอยู่ที่ปัจจุบันเรียกว่า "ที่วัง" ให้เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชทำให้เกิดการสืบทอดเจ้าเมืองตระกูล ณ สงขลา และตอนปลายสมัยกรุงธนฯ เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนเป็นหัวเมืองที่ขึ้นกับธนบุรีโดยตรง

2.1 สภาพเศรษฐกิจ

เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน มีการฟื้นฟูในสมัยกรุงธนฯ โดยมีพ่อค้าชาวจีนเป็นตัวหลักในการทำการค้า เนื่องจากมีชาวจีนที่มีประสบการณ์ตั้งถิ่นฐานอยู่ โดยมีเรือสินค้าจากสงขลาติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นและจีน โดยสินค้าที่สำคัญคือ ข้าว ไม้ซุง มีผลให้สงขลา กลับมาคึกคักอีกครั้ง โดยอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลสมัยกรุงธนบุรี เป็นต้นมา

2.2 สภาพสังคม

เมื่อเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงถูกทำลายในปี พ.ศ. 2223 ชาวเมืองส่วนหนึ่งได้โยกย้ายไปอยู่ที่แหลมสน ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของฝั่งหัวเขาแดง บริเวณที่ตั้งชุมชนมี 2 แห่ง คือ ชุมชนเชิงเขาเมืองหรือเข่าบ่อทรัพย์ อันเป็นชุมชนชาวไทยดั้งเดิม ตั้งอยู่ติดกับบ้านแหลมสนซึ่งเป็นที่ตั้งเมือง อีกชุมชนหนึ่งเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลาม ได้อพยพไปอยู่ที่บ้านหัวเขา (มหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยศิลปากร, ร่างโครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองสงขลาเก่า, หน้า 4-20.) เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน ซึ่งได้รับการพัฒนาในสมัยกรุงธนฯ โดยชาวจีนอพยพต้นตระกูล ณ สงขลานั้น สังคมของสงขลาฝั่งแหลมสน คาดว่าประกอบด้วยกลุ่มชน 3 กลุ่ม โดยมีชาวไทยดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ และชาวจีนอพยพซึ่งมีอยู่เป็นส่วนน้อย และชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง

2.3 สภาพกายภาพ

เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน ตั้งอยู่บนที่ราบแคบ ๆ ชายฝั่งทะเลสาบตอนใน อาศัยธรรมชาติเป็นปราการป้องกันด้วยภูเขาและทะเลสาบสงขลา ลักษณะการตั้งถิ่นฐานไม่ปรากฏร่องรอยให้เห็นเป็นหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่า มีกำแพงรอบด้านริมทะเลสาบ มีเขาด้านหลังเป็นปราการธรรมชาติ มีวัดและบ่อแก่งเป็นศูนย์กลางชุมชน จวนเจ้าเมืองเก่าและประตูกำแพงเป็นสถาปัตยกรรมอิทธิพลจีน ฝีมือช่างสมัยธนบุรี กำแพงเป็นกำแพงหินสอปูน (มหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยศิลปากร, ร่างโครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองสงขลาเก่า, หน้า 3-35.)

3. พัฒนาการเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2379-2475)

เจ้าเมืองตระกุล ณ สงขลา เป็นผู้มีความสำคัญในการสร้างความเจริญด้านต่าง ๆ ต่อเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนจนพื้นที่ของเมืองคับแคบลง เพราะเป็นที่ราบแคบ ๆ และมีปัญหาการขาดแคลนน้ำใช้ และไม่สามารถขยายเมืองได้อีกต่อไป ดังนั้นใน พ.ศ. 2375 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ย้ายเมืองสงขลาทางฝั่งแหลมสนไปยังพื้นที่แห่งใหม่ คือบนสันทรายฝั่งตรงข้ามกับเมืองเดิมที่ตำบลบ่อยาง มีการสร้างตัวเมืองให้สามารถป้องกันการรุกรานอย่างสมบูรณ์ ภายในชุมชนประกอบด้วยจวนเจ้าเมือง วัดและศาลหลักเมือง นอกจากนี้ยังมีกำแพงเมืองป้อมปราการ ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นจนปัจจุบัน เมืองสงขลาใหม่นี้ตั้งอยู่ ณ ตำบลบ่อยาง จึงนิยมเรียกว่า สงขลาฝั่งบ่อยาง

3.1 สภาพเศรษฐกิจ

เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง มีความเจริญทางด้านการค้าอยู่ตลอดมา โดยมีเรือสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่าย แลกเปลี่ยนสินค้า เมืองสงขลายังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าจากพื้นที่ใกล้เคียง ที่เป็นเมืองภายใต้การดูแล เช่น เมืองจะนะ (ประกอบด้วยจะนะ นาทวี สะบ้าย้อย) เมืองประเทศราชมาลายูและเมืองปัตตานี ซึ่งถูกแยกเป็น 7 หัวเมืองเล็ก ๆ รวมทั้งการที่จีนอพยพเข้ามาทำการอุตสาหกรรม เช่น อัญญา กระเบื้อง หม้อ ทอผ้า เครื่องโลหะ ปลาแห้ง รวมทั้งอุตสาหกรรมการต่อเรือสำปั้น สินค้าเหล่านี้เป็นที่ต้องการแก่ต่างเมือง ก็ยิ่งทำให้การค้าในสงขลาขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ในสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2439 ไทยถูกบังคับจากอังกฤษให้เซ็นต์สนธิสัญญาเบาว์ริง เพื่อเปิดประเทศและทำการค้าเสรีกับตะวันตก มีผลทำให้เมืองสงขลาเป็นตลาดการค้า และแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญ โดยที่บริเวณถนนนครนอก นครใน เป็นศูนย์กลางการค้าขาย มีทั้งของที่ผลิตในสงขลาและที่มาจากกรุงเทพฯ และต่างประเทศ โดยราษฎรจะชายของชำผ้าถุงไหม เช่น ผ้าม่วง ผ้าพื้น ผ้าขาวม้า โสร่งไหม ผ้าเช็ดหน้าไหม ผ้าห่อ ผ้าโพก ต้าย เหล่านี้สามารถผลิตได้ในสงขลา (ภาณุพันธ์วงศ์วรเดช, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, ซีวีวีดี, 2504, หน้า 61-74.) นอกจากนั้นมีร้านขายเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น เครื่องสิ่งหมัก เครื่องบูชาแบบจีน เครื่องสำออง รองเท้า หมวก กิจการบางอย่างสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน สภาพการค้าและความเป็นอยู่ ตลอดจนการสร้างอาคารบ้านเรือนบริเวณถนนนครในจึงเจริญกว่าถนนนครนอก

ส่วนบริเวณถนนนครนอก ริมฝั่งทะเลสาบด้านนอกกำแพง เป็นที่ตั้งของบ้านเรือนเป็นแนวยาวตลอดริมฝั่ง มีร้านค้าเล็ก ๆ จำหน่ายสินค้าประเภทของชำ

เมืองสงขลายังเป็นศูนย์กลางการจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง ไปยังเมืองอื่น ๆ รวมทั้งต่างประเทศ สินค้าที่ส่งออก อาทิเช่น ฝรั่ง กุ้งแห้ง หนังกุ้ง ปลา โคน กระบือ ข้าว ปลา เป็นต้น

การที่สงขลามีวัดเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ย่านถนนนครนอก นครโน เป็นที่จำหน่ายเครื่องสังฆภัณฑ์ จะเห็นได้ว่าในอดีตย่านถนนนครนอก นครโน เป็นศูนย์กลางของเมือง เป็นทั้งย่านที่อยู่อาศัย ศูนย์กลางธุรกิจ และพานิชยกรรมของเมืองสงขลามาโดยตลอด

3.2 สภาพสังคม

การแยกตัวของชุมชนเมื่อย้ายเมืองจากฝั่งแหลมสนมายังเมืองใหม่ฝั่งตำบลบ่อยาง มีประชาชนทั้งไทยมุสลิมและชาวจีนย้ายตามมาด้วย ชาวไทยมุสลิมจะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านบน ระหว่างถนนกำแพงเพชรและถนนพิทลุง ชาวจีนส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณถนนนครนอก นครโน ส่วนทางฝั่งหัวเขาแดงมีคนจากถิ่นอื่นเข้ามาอยู่แทน (มหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยศิลปากร, ร่างโครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองสงขลาเก่า, หน้า 3-15.) เมืองสงขลาฝั่งบ่อยางมีการพัฒนาโดยมีชาว จีนอพยพตระกูล ณ สงขลาเป็นผู้นำการพัฒนาเรื่อยมา สภาพสังคมเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง ประกอบด้วยประชากร 10,000 หลังคาเรือน จำนวน 50,000 คน ส่วนใหญ่เป็นคนไทย รองลงมาเป็นคนไทยมุสลิมและจีนตามลำดับ สังคมเมืองสงขลา มีความหลากหลาย ประกอบด้วย 3 กลุ่มวัฒนธรรม (สารูป ฤทธิ์ชู, การพัฒนาเศรษฐกิจ, สงขลาศึกษา, หน้า 69.) ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการจารึกเขตตัวเมืองสงขลา ณ ริมคลองสำโรง ฝั่งซ้ายในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงได้จารึกเป็น 3 ภาษาคือ ไทย จีนและยาวี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 สภาพกายภาพ

การตั้งถิ่นฐาน จากการเป็นที่จอดเรือประมงและทำการค้าขาย ซึ่งเริ่มมีบทบาทเมื่อเมืองมีความสำคัญต่อกรุงเทพฯ มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ทำให้เกิดย่านการค้าเป็นแนวยาวขนานริมฝั่งทะเลสาบ ตัวเมืองที่ย้ายมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของเมืองเก่า เรียกว่าบ่อยางคือเขตเทศบาลเมืองสงขลาในปัจจุบัน ขนาดของเมืองนี้ (กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, ชีวิตวิวัฒนาการที่ต่าง ๆ ภาคที่ 7, 2510 หน้า 45.) เนื้อที่ประมาณ 750 ไร่ กำแพงเมืองอยู่ห่าง

ทะเลสาบ 40 เมตร มีป้อมปืน 4 มุม ประตูโดยรอบ 10 ประตู ความยาวกำแพงเมืองทิศเหนือจรดใต้ ประมาณ 1,000 เมตร ทิศตะวันออกจรดตะวันตก ประมาณ 1,200 เมตร สูง 3 เมตร หน้า 2 เมตร ด้านทิศตะวันตกคือแนวถนนนครนอกในปัจจุบัน ด้านเหนือคือแนวถนนจะนะ ตะวันออกคือแนวถนนรามวิถี ด้านใต้คือแนวถนนกำแพงเพชร โดยมีถนนไทรบุรีเป็นถนนแกนหลักกลางภายใน วังในแนวเหนือ ใต้ ตัดโดยถนนแนวขวาง ได้แก่ ถนนพหลุลงตลอดแนวตะวันออก ตะวันตก ถนนสงขลาบุรีตลอดแนวตะวันออก ตะวันตก นอกจากนี้ยังมีถนนเชื่อมจากถนนไทรบุรีไปด้านทิศตะวันตก ได้แก่ ถนนเบตง ถนนหนองจิก ถนนเพชรคีรี ถนนในแนวเหนือ ใต้ที่สำคัญ 2 สาย ได้แก่ ถนนนางงามกับถนนนครใน ซึ่งเป็นถนนสายสั้น ๆ วังภายในเมืองเท่านั้น ในส่วนนอกกำแพงเมืองด้านเหนือเป็นถนนตัดลงสู่ทะเลสาบ กล่าวได้ว่ารูปแบบของเมืองจะมีลักษณะเชื่อมโยงกันเป็นลักษณะตาราง (ดูแผนที่ 3.2 ประกอบ)

ลักษณะสถาปัตยกรรมตั้งอยู่ตามแนวถนนในเมืองเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะสมัยแรกสร้างเมือง ในสมัยรัชกาลที่ 3 ในขณะที่เดียวกันมีเส้นทางที่สามารถเชื่อมโยงสู่ศาสนสถานได้เช่น วัดมณีมาวาส ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าจีน รวมทั้งวัดอื่น ๆ ที่มีอยู่ในตัวเมือง เช่น วัดดอนรัก วัดเลียบ วัดดอนแย้ วัดยางทองซึ่งอยู่ลึกเข้าไปในพื้นที่

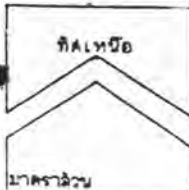
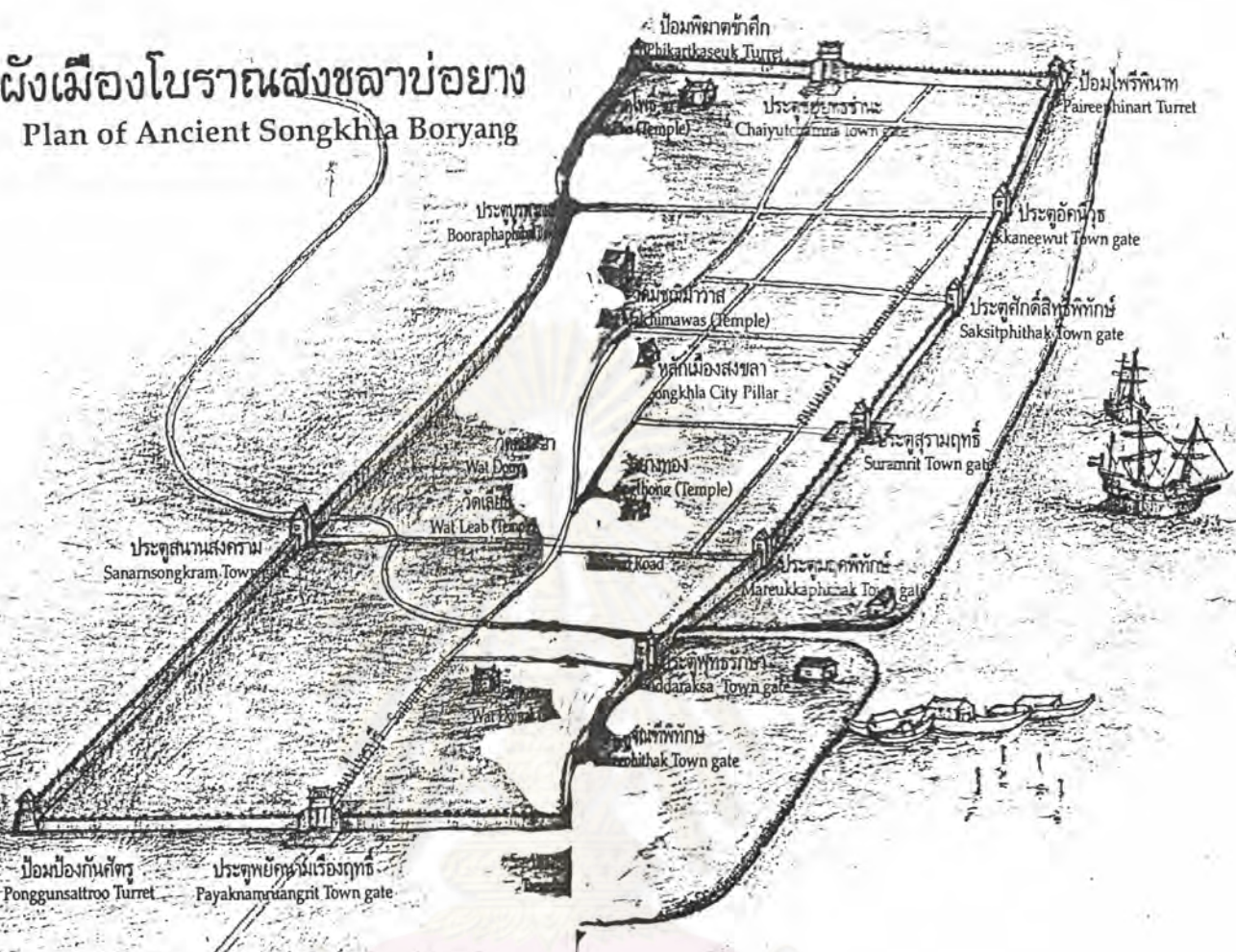
ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมภายในเขตกำแพงเมือง ได้แก่ บ้านส่วนตัวของเจ้านายสมัยก่อน ชุมประตูกำแพงเมือง บ้านพระยาสุนทรารักษ์ มีลักษณะแบบจีน (ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน) และบ้านอื่น ๆ ที่เป็นแบบไทย มุงกระเบื้องสังฆลา ศาลเจ้า ศาลหลักเมืองแบบจีน ย่านตลาดร้านค้าบริเวณถนนนครนอก นครใน เริ่มจากลักษณะแก๊งจีน มุงจากในสมัยแรก จนถึงอาคารสูง 1-3 ชั้น ซึ่งเป็นอิทธิพลยุโรป ทำให้เกิดลักษณะที่ค่อนข้างหลากหลาย

ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการสร้างถนนเข้าไปในเขตไทรบุรี และให้เมืองไทรบุรี (รัฐเคดาห์ มาเลเซีย) ในปี พ.ศ. 2405 ทำถนนมาจรดเขตเมืองสงขลา คือเส้นทางผ่านอำเภอสะเดาปัจจุบัน

สมัยรัชกาลที่ 6 มีการสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อการขยายเมืองมีการริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนในปี พ.ศ. 2468 การสร้างถนนวิเชียรชม ถนนรามวิถี ถนนนครนอก ถนนจะนะ เป็นต้น โดยริ้วกำแพงออกบางส่วนเพื่อขยายถนนดังกล่าวในปี พ.ศ. 2437 - 2448

เอกสารราชการมณฑลนครศรีธรรมราชกล่าวว่า มีการสร้างตลาดหลวงชั้นที่ริมกำแพงนอกเมืองด้านตะวันออกเพื่อเปิดให้เช่า จากการปรับปรุงตลาดหลวง สามารถสันนิษฐาน

ผังเมืองโบราณสงขลาบอียง Plan of Ancient Songkhla Boryang

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน สงขลา
ชนิด ขนาดครึ่งจิก ผัง 3.2 อาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ศุภวิทย์ ทายตะคุ
ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
แสดงแผนผังชุมชนเมืองเก่าสงขลาในอดีต (พ.ศ. 2379)

ได้ว่าการรื้อกำแพงด้านตะวันตกเพื่อขยายถนน จากนั้นมีการพัฒนาการรถไฟ เรือกลไฟ การเดิน ทางสงขลา กรุงเทพฯ จังสะตอกขึ้น (มหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยศิลปากร, ร่างโครงการ จัดทำแผนจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองสงขลาเก่า, 2535, หน้า 3-45.)

นอกจากนี้การปฏิรูปมณฑลนครศรีธรรมราช มีการสร้างทางหลวงเพื่อเชื่อม ต่อสงขลากับหัวเมืองใกล้เคียง มีการสร้างถนนจากเมืองสงขลาออกไป 3 สาย คือ สงขลา นครศรีธรรมราช สงขลา-ไทรบุรี และสงขลา-เมืองจะนะ เทพา หนองจิก ยะหริ่ง สายบุรี (ปัจจุบันคือปัตตานี) เพื่อประโยชน์ทางการค้า ภาษีและการเมือง (ปก แก้วกาญจน์, การสร้าง ทางรถไฟสายใต้กับผลกระทบทางเศรษฐกิจ การเมือง, ราชการการวิจัย, 2530, หน้า 50.) ทั้งหมดนี้ทำให้เมืองสงขลามีการขยายตัวเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

00

4. พัฒนาการเมืองสงขลาในสมัยประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน)

สมัยรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารราชการแผ่นดินมาเป็นกระทรวง ทบวง กรม มีการปกครองแบ่งเป็นส่วนภูมิภาค จังหวัดและอำเภอ มณฑลต่าง ๆ ยุบเลิกไป สงขลามีฐานะเป็นจังหวัด และถูกเลือกเป็นที่ตั้งภาค 9 ตามพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแผ่นดินแม้ภายหลังยกเลิกภาคการปกครองไปแล้วก็ตาม แต่เขตการบริหารราชการแผ่นดินยังคงมีอยู่ สงขลาก็ยังคงเป็นศูนย์กลางการบริหาร เป็นที่ตั้งของสำนักงานระดับเขตของกระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ อยู่

4.1 สภาพเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจบริเวณถนนนครนอก นครใน ขึ้นอยู่กับกิจการค้าเป็นหลัก ประชากรดั้งเดิมประกอบอาชีพการค้าขาย เช่น ขายเสื้อผ้า เครื่องใช้สอย การค้าในอดีตเป็นการขายเครื่องสังฆภัณฑ์ เสื้อผ้า ของชำ ลูกค้าก็คือผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ธุรกิจการค้าคึกคัก มีเรือสินค้าเข้าออก เป็นจำนวนมาก จากการที่มีการสร้างทางรถไฟในปี พ.ศ. 2460 ได้ทำให้อำเภอหาดใหญ่ ซึ่งอยู่ถัดไปทางตอนใต้ของเมืองสงขลา กลายเป็นชุมทางรถไฟที่ใหญ่ที่สุดทางภาคใต้และกลายเป็นศูนย์กลางการค้ายางพาราและดีบุก

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เศรษฐกิจซบเซา อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ คือ

- เมืองหาดใหญ่ได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางทางการค้า ทำให้บทบาททางเศรษฐกิจของเมืองสงขลาลดลง
- การสร้างสนามบินพาณิชย์หาดใหญ่ ทำให้หาดใหญ่เป็นศูนย์กลางการบินพาณิชย์สำคัญของภาคใต้
- การยกเลิกเส้นทางรถไฟจากหาดใหญ่มาสงขลาในปี 2521 ยิ่งทำให้สงขลาลดความสำคัญลงไป
- การย้ายตลาดและศูนย์กลางการค้าไปอยู่ที่ตลาดทรัพย์สิน ถนนวิเชียรชม ทำให้ร้านค้าบริเวณถนนนครนอก นครในต้องปิดตัวเอง

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การผลิตเพื่อขายในสงขลาขยายตัวจากยางพารา ติบูก มาสู่สาขาเศรษฐกิจใหม่ เช่น การประมงและการแปรรูปสินค้า จากการศึกษาพบว่า ประมาณ พ.ศ. 2520 มีธุรกิจประเภทหนึ่งเข้ามาทำให้บริเวณนี้คึกคักอีกครั้ง แต่ไม่ใช่ในลักษณะเดิม ธุรกิจดังกล่าวได้แก่ ธุรกิจการประมง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

ธุรกิจประมง ได้แก่ การประมง แพชั้นปลา ทำเรือ ทำจอดเรือเติมน้ำมัน น้ำแข็ง น้ำจืด เสบียง เกิดขึ้นจากชาวประมงต่างถิ่น เข้ามาจอดเรือและเข้าบ้านเพื่อประกอบกิจการ กิจการดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาต่อชุมชนเป็นอย่างมากทั้งทางด้านมลภาวะและความปลอดภัยทางสังคม

ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการประมง ได้แก่ ร้านขายอุปกรณ์การเดินเรือ อะไหล่ โรงกลึง โรงซ่อม ร้านขายของชำ รับจ้างซักรีดเสื้อผ้า ซึ่งปัจจุบันยังคงมีอยู่ในพื้นที่ เนื่องจากยังมีการจอดเรือประมงริมทะเลสาบอยู่

นอกจากนี้ยังมีธุรกิจการขนส่งสินค้าทางเรือ เป็นธุรกิจขนาดใหญ่ บนถนนนครนอก 2 แห่ง ทำให้มีเรือขนาด 1,500 ตัน 600 ตัน รถบรรทุก 10 ล้อ เข้าออกเป็นประจำ

ปัจจุบันธุรกิจการประมง ได้ย้ายออกจากบริเวณนี้ เนื่องจากได้มีการสร้างท่าเทียบเรือประมงแห่งใหม่ทางด้านใต้ของเมือง ดังนั้นบริเวณนี้จึงซบเซาลงไปอีกครั้งหนึ่ง เหลือเพียงการจอดเรือริมฝั่งทะเลสาบติดกับพื้นที่ และธุรกิจประเภทท่าเรือสินค้า และโกดังซึ่งยังคงมีอยู่บนถนนนครนอกติดกับทะเลสาบเป็นต้น

ในส่วนธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการประมง บางส่วนโดยเฉพาะธุรกิจค้าบริการ ก็ได้ย้ายออกจากพื้นที่ เหลือเพียงการค้าอุปกรณ์เดินเรือ อะไหล่ โรงกลึง โรงซ่อม เท่านั้น ที่ยังสามารถบริการลูกค้าที่จอดเรือริมทะเลสาบติดกับพื้นที่

4.2 สภาพสังคม

ประชากรบริเวณถนนนครนอก นครใน ส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิม มีบรรพบุรุษเป็นจีนฮกเกี้ยนที่อพยพมาจากฝั่งแหลมสน เมื่อมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้ ก็ประกอบอาชีพการค้ามาตั้งแต่แรก ประชากรโดยทั่วไปมีฐานะดี ชอบสะสมของเก่า มีความเป็นระเบียบ และเคร่งศาสนา (มหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยศิลปากร, ร่างโครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองสงขลาเก่า, หน้า 5-6.) ปัจจุบันประชากรที่อาศัยอยู่บริเวณนี้เป็นผู้อพยพมาจากต่างอำเภอและต่างจังหวัด มีอาชีพรับราชการ ประมงหรือเสริมการประมงประชากรมี 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม ผู้ที่มาจากถิ่นอื่น และผู้เข้ามาอยู่ชั่วคราว ประชากรประเภทหลังได้แก่ ลูกเรือประมงและพนักงานขายของ

ในบริเวณพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ถนนนางงาม ถนนไทรบุรี ถนนพหลุลง มีศาสนสถาน ได้แก่ วัด ศาลเจ้า มัสยิด

4.3 สภาพกายภาพ

ช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 การเปิดประเทศมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้ไทยได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย สงขลาที่เป็นเมืองท่าทางเศรษฐกิจ ก็ได้รับอิทธิพลดังกล่าวเช่นกัน ซึ่งปรากฏในรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกอยู่ทั่วไป ภายในชุมชนถนนนครนอก นครใน ตัวสถาปัตยกรรมมีความสูง 2-3 ชั้น นอกจากนี้เทคโนโลยีทางการก่อสร้างในรูปแบบเสาและคาน ทำให้อาคารมีสัดส่วนที่เพรียวขึ้นกว่าเดิม

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 สงขลาถูกญี่ปุ่นยึดเป็นที่ตั้งกองบัญชาการต่อสู้กับสัมพันธมิตร ชุมชนย่านถนนนครนอก นครในเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ และถูกโจมตีโดยฝ่ายสัมพันธมิตร โดยปรากฏร่องรอยและความเสียหายให้เห็นจนถึงปัจจุบันนี้

ในด้านการขยายตัวของเมืองนั้น หลังจากที่ได้มีการรื้อกำแพงเมืองและมีการสร้างถนน ซึ่งทำให้เมืองมีการขยายตัวออกไปอย่างมาก โดยเฉพาะทางด้านตะวันออกของพื้นที่ โดยเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการรวมทั้งสถานศึกษา และจากการสร้างถนนทำให้ศูนย์กลางเมืองต้องย้ายจากบริเวณถนนนครนอก นครใน ไปยังศูนย์กลางเมืองแห่งใหม่ ซึ่งอยู่ห่างออกไปทางเหนือของชุมชน คือตลาดทรัพย์สินในปัจจุบัน

ในช่วงที่มีการใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ตรีณี บุญทิบาล, การพัฒนาด้าน เศรษฐกิจ สังคมของเมืองสงขลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน, 2532) สงขลาได้รับการดูแลและวางแนวทางในการพัฒนาจากรัฐ โดยเริ่มตั้งแต่แผนฯ ที่ 4 เป็นต้นมา ดังนี้

แผนพัฒนาฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) มีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับเมืองสงขลา คือ ได้รับการพิจารณาให้เป็นเมืองหลักเมืองหนึ่งในภาคใต้ แผนพัฒนาได้ระบุแนวทางการพัฒนาขั้นพื้นฐานได้แก่ การพัฒนาท่าเรือขนาดใหญ่ การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สนับสนุนการพัฒนาท่าเรือ การขยายโทรศัพท์และโทรคมนาคม การขยายบริการสาธารณสุขไปทุกอำเภอ การขยายบริการสาธารณสุขในเรือประมง ระบายน้ำ ที่อยู่อาศัย แผนการจราจร เส้นทางเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่เศรษฐกิจปลูกยาง ท่าเรือ และเส้นทางติดต่อระหว่างตำบล โครงการพัฒนาท่าเรือชายฝั่ง ตะวันออกที่สงขลา ได้กำหนดที่ตั้งที่ชายฝั่งคลองสำโรง เขตอำเภอเมืองสงขลา เพื่อเป็นท่าเรือร่วมในการขนส่งยางพาราไปต่างประเทศโครงการได้เปลี่ยนตำแหน่ง ไปอยู่บริเวณชุมชนท่าเรือ น้ำลึก เขตอำเภอลิงหนคร ทางตะวันตกของชุมชนเมืองสงขลา โครงการสร้างเส้นทางคมนาคมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเมืองหลักและการพัฒนาท่าเรือสงขลา ทำให้มีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมในหลายพื้นที่ ได้แก่ เส้นทางระหว่างนิคมอุตสาหกรรมซึ่งกำหนดที่ตั้งในอำเภอจะนะ กับเมืองหาดใหญ่ สงขลา การพัฒนาเส้นทางระหว่างหาดใหญ่ สงขลา

แผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ในแผนนี้ปรากฏการพัฒนาพื้นที่ในลักษณะกระจายไปตามภาคต่าง ๆ อย่างทั่วถึง สงขลาจึงได้รับการกำหนดให้เป็นเมืองหลักที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ โดยการพัฒนาสงขลาให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคใต้ เชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ และเป็นเมืองท่าส่งออกที่สำคัญ หาดใหญ่เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง การค้า การบริการ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พัฒนาอุตสาหกรรมการส่งออกและอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น การกำหนดให้สงขลาเป็นเมืองหลัก เพื่อเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาค จึงทำให้สงขลาได้รับการพัฒนาเรื่องบริการด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นอันดับแรก

แผนพัฒนาฉบับที่ 6-7 (พ.ศ. 2530-2539) นอกเหนือจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฉบับก่อนแล้ว สงขลายังได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว พัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ในด้านการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ได้มีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ เชื่อมโยงทางบก โดยไม่ต้องอาศัยเส้นทางทางน้ำที่ผ่านชุมชนเมืองสงขลาต่อไป นอกจากนี้ยังมีโครงการท่าเทียบเรือ การพัฒนาท่าอากาศยานหาดใหญ่ให้เป็นท่าอากาศยานสากล รวมทั้งท่าเทียบเรือประมง ซึ่งปัจจุบันได้ก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วทุกโครงการ ปัจจุบันชุมชนเมืองสงขลาได้มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากแผนพัฒนาฯ ดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการขยายตัวของชุมชน อันได้แก่ ระบบสาธารณูปโภค เช่น ถนนกาญจนาภิเษยที่เชื่อมต่อกับถนนไทรบุรี ชุมชนเมืองสงขลา หาดใหญ่ นอกจากนี้ยังมีสะพานติณสูลานนท์ ทำให้การคมนาคมขนส่งมีความสะดวกรวดเร็ว เหล่านี้ช่วยทำให้ชุมชนเมืองมีการขยายตัวลงสู่พื้นที่ทางตอนใต้อย่างต่อเนื่อง (ดูแผนที่ 3.3 ประกอบ)

สรุป

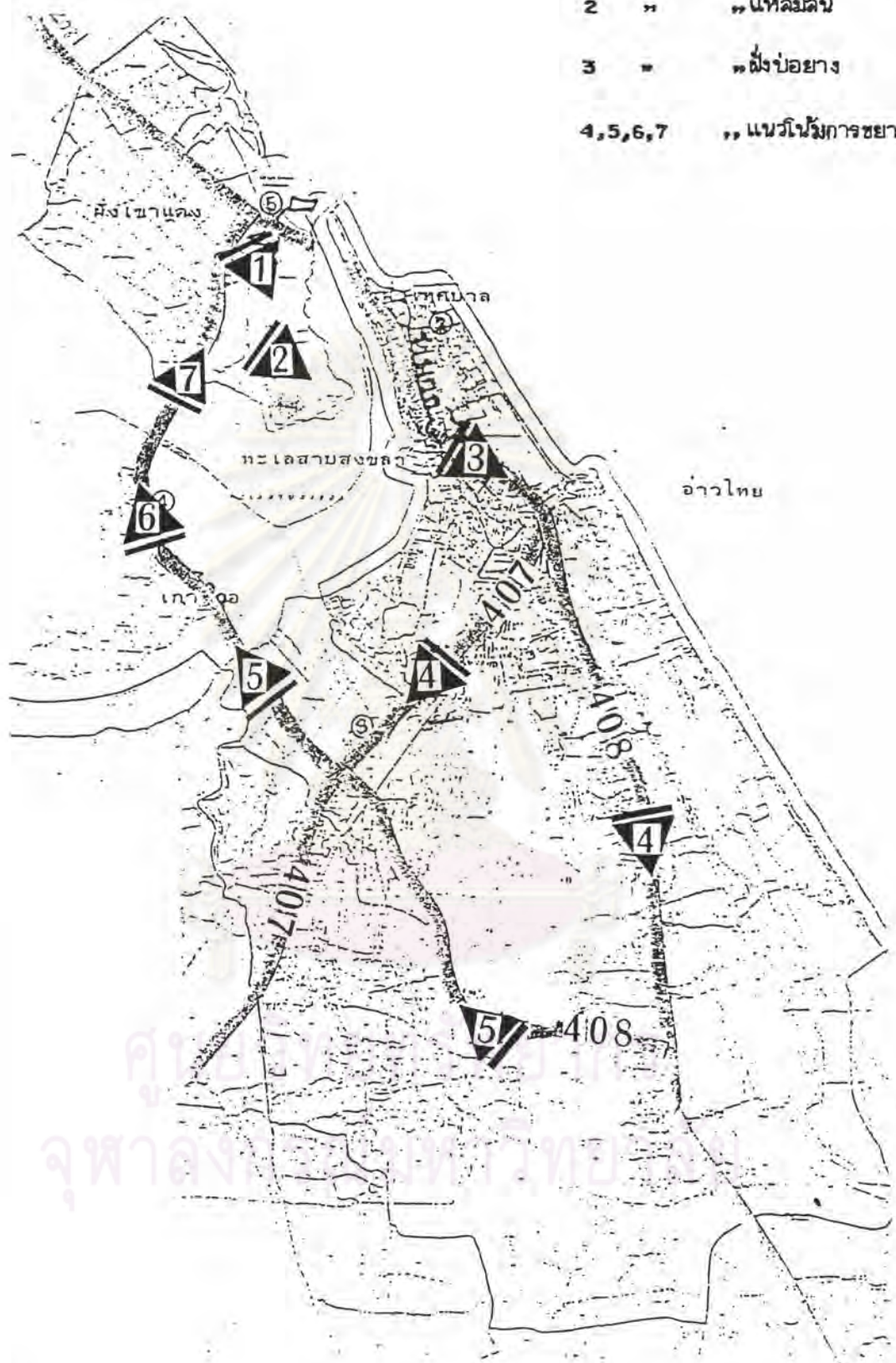
เมืองสงขลาได้มีวิวัฒนาการผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์มายาวนานกว่า 150 ปี มีการสั่งสมมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ที่ผ่านช่วงระยะเวลาในการใช้งานตลอดมา ด้วยบทบาทหน้าที่สำคัญทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับบทบาททางการเมือง การปกครอง ปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมตราบนปัจจุบัน

จากการศึกษาพัฒนาการของชุมชน ทำให้สามารถทราบฐานะทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง การปกครอง ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. สภาพสังคม

สงขลาประกอบด้วยประชากรหลายเชื้อชาติ ทั้งไทย จีน มลายู อินเดีย และอาหรับ ซึ่งรวมตัวกันตั้งถิ่นฐานขึ้นมา และการผลัดเปลี่ยนกันมีบทบาททางเศรษฐกิจและการเมือง การปกครอง เริ่มต้นจากชาวอาหรับที่ปกครองดูแลเมืองสงขลาเก่าฝั่งหัวเขาแดง ชนชาติจีน ซึ่งปกครองดูแลเมืองสงขลาทางฝั่งแหลมสน ตราบจนย้ายเมืองมาฝั่งเทศบาล ชาวจีนก็ยังมามีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำการพัฒนาทางเศรษฐกิจการเมือง การปกครอง มาอย่าง ต่อเนื่อง โดยมีชาวไทยและชาวมลายูซึ่งเป็นกลุ่มคนดั้งเดิมและเป็นกลุ่มใหญ่อยู่ภายใต้การปกครอง สามารถผสมผสานทางด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม มีความสันติสุขตลอดมา

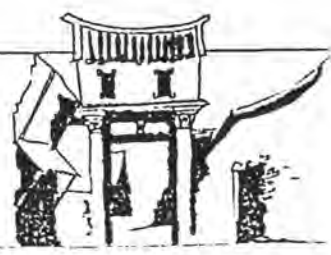
- 1 : ชุมชนเมืองหัวเขาแดง
- 2 " " " แหล่งโบราณ
- 3 " " " สิ่งบ่งชี้
- 4,5,6,7 " " " แนวโน้มการขยายตัว

คู่มือ
จุดอ้างอิงแผนที่ไทย

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
 กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน สังขละ
 นิสิต นางสาวศรีจิต ธีระรัมย์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.หญิง ทายตะคุ
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
 แผนที่ 3.3 และ 3.4 พัฒนาการและการขยายตัว

2. สภาพเศรษฐกิจ

ด้วยความเป็นเมืองท่าที่สำคัญของภาคใต้ทำให้สงขลามีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ มีการค้าขายติดต่อหัวเมือง ไกล่ ไกล โดยเฉพาจีน สิงคโปร์ และปีนัง สงขลาเป็นศูนย์กลางในการจำหน่ายสินค้าและเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญ อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นได้แก่ การทอผ้า การทำเครื่องโลหะ การทำกระเบื้องและการต่อเรือสำปั้น ในช่วงที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ ถนน รถไฟ สนามบิน ทำให้ความสำคัญของเมืองสงขลาลด ความสำคัญทางเศรษฐกิจลง และกลับมีความสำคัญทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการประมงและอุตสาหกรรมการแปรรูปสัตว์น้ำขึ้นแทนในขณะเดียวกัน รัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาให้เมืองสงขลามีบทบาทในการเป็นเมืองท่าส่งออกที่สำคัญควบคู่ไปกับบทบาทหน้าที่ทางด้านการศึกษา การปกครอง และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญทางภาคใต้ตอนล่างในปัจจุบัน

ด้านการเมืองการปกครอง เมืองสงขลามีศักยภาพจนกลายเป็นหัวเมืองบริวารขนาดใหญ่ของกรุงเทพฯ และมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักร ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล ตั้งแต่ ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) โดยจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชเป็นมณฑลเทศาภิบาล คือรวมทั้งเมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลาและ 7 หัวเมือง ซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของสงขลา ได้แก่ ปัตตานี ยะลา ยะหริ่ง ะแงะ รามัน สายบุรีและหนองจิก โดยให้ตั้งกองบัญชาการที่เมืองสงขลา เมื่อถึงรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2475 ได้ยุบมณฑลต่าง ๆ ทั้งหมด คงมีแต่จังหวัด ฐานะเท่าเทียมกัน สงขลาจึงกลายเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ ซึ่งคงความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและการปกครองในภูมิภาคนี้มา โดยตลอด

3. สภาพกายภาพ

สงขลาในอดีตมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ในการเป็นเมืองท่าติดต่อค้าขาย ซึ่งมีชาวจีนเป็นผู้นำในการพัฒนารูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน สถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างจึงเป็นแบบที่ได้รับความนิยมจากจีนผสมผสานอยู่ค่อนข้างมาก ตั้งแต่รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะเป็นตึกแถวเรียงตัวอยู่ตลอดแนวฝั่งทะเลสาบ และสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบจีน ได้แก่ ชุมประตูกำแพงเมือง และบ้านผู้นำในการปกครอง ร้านค้าที่เป็นตึกแถว 2 ฟากถนน ในย่านถนนนครนอก นครใน วัดมณีมาวาสที่เป็นวัดสำคัญประจำเมืองที่ได้รับอิทธิพลจีนรวมทั้งศาลเจ้า อย่างไรก็ตามสถาปัตยกรรมส่วนหนึ่งก็มีรูปแบบอย่างไทย ได้แก่ ร้านค้าและวัดวาอาราม ซึ่งเกิดขึ้นปะปนกันอยู่ในย่านอย่างกลมกลืนและน่าสนใจ

ในช่วงที่มีการเปิดประเทศในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา สงขลาซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางเศรษฐกิจก็ได้รับกระแสอิทธิพลจากการหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก ปรากฏให้เห็นในรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเกิดจากการผสมผสานกันแบบดั้งเดิม คือแบบจีนกับยุโรปเกิดเป็นสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากเดิม (มหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยศิลปากร, ร่างแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา) จนกระทั่งถึงสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรปโดยเฉพาะ ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา จึงพอสรุปได้ว่าพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเมืองเก่าย่านถนนนครนอก นครใน ได้ก่อให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่งแห่งหนึ่ง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สงขลาจะต้องมีการวางแผนพัฒนาในรูปแบบที่เหมาะสม ขณะเดียวกันก็ต้องหาแนวทางในการดำรงรักษาพื้นที่ที่มีคุณค่าเหล่านี้ไว้ให้เป็นทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของมนุษยชาติให้นานเท่านาน

สภาพปัจจุบัน : บทบาท, ศักยภาพและข้อจำกัด

1. ภูมิภาค

สภาพทั่วไป จังหวัดสงขลามีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นศูนย์กลางของภาคใต้ตอนล่าง ทางฝั่งตะวันออกสามารถเชื่อมต่อกับภาคใต้ตอนบนและภาคใต้ตอนล่าง (4 จังหวัดภาคใต้ ได้แก่ สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) รวมทั้งสามารถเชื่อมต่อกับภาคใต้ตอนล่างฝั่งตะวันตก นอกจากนั้นสงขลายังเป็นทางออกทะเลสามารถเชื่อมต่อการคมนาคมขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำ

1.1 สภาพเศรษฐกิจ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดสงขลามีอัตราสูงที่สุดของภาคใต้ โดยมีรายได้หลักจากผลิตผลทางการเกษตร คือยางพารา นอกจากนี้ยังมีข้าว กุ้ง กล้วย มะม่วงหิมพานต์ มะม่วงทุเรียน เงาะ ปัจจุบันอุตสาหกรรมการแปรรูปไม้ยางพาราเป็นกิจกรรมการผลิตที่ทำรายได้สูงอีกประเภทหนึ่ง ผลิตผลทางการเกษตรที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ธุรกิจการประมงทะเลและการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง อันส่งผลให้เกิดอุตสาหกรรมการแปรรูป และภาคการบริการต่าง ๆ ที่มีความต่อเนื่อง นอกจากนั้นแล้วจังหวัดสงขลายังเป็นศูนย์กลางทางด้านการเงิน การธนาคารในระดับภาคและภูมิภาค และจากการที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมุ่งพัฒนาให้จังหวัดสงขลาเป็นเมืองหลักก็ได้เกิดโครงการพัฒนาที่มีความสำคัญต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ซึ่งจะประกอบไปด้วย

โครงการหลัก ๆ ได้แก่ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยให้ความสำคัญแก่พื้นที่แหล่งน้ำและบริเวณที่ราบโดยรอบลุ่มน้ำ ในแง่ของการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม โครงการพัฒนาเมืองหลักสงขลา-หาดใหญ่ โดยมุ่งเน้นการทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การบริหาร การศึกษา การสาธารณสุขและการท่องเที่ยว โครงการนิคมอุตสาหกรรมภาคใต้ ซึ่งตามแผนฯ เมืองสงขลาจะทำหน้าที่เป็นเมืองท่าและศูนย์กลางการศึกษาและวิจัยในระดับชาติ รวมทั้งเป็นศูนย์บริหารราชการระดับภาค และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีโครงการที่สำคัญเกิดขึ้นตามแผน ได้แก่ โครงการสร้างท่าเทียบเรือน้ำลึก และท่าเรือประมงท่าสะอ้าน โครงการสร้างสะพานติณสูลานนท์ข้ามทะเลสาบสงขลา โครงการศูนย์ราชการบริเวณเชิงสะพานติณสูลานนท์ และโครงการนิคมอุตสาหกรรม ชุมชนท่าเรือน้ำลึก (กองประสานการพัฒนาเมือง, รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาเมือง จังหวัดสงขลา, หน้า 21)

การท่องเที่ยว จังหวัดสงขลามีแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งประกอบไปด้วยแนวชายฝั่งทะเลเป็นระยะทางยาวทะเลสาบ สงขลา ภูเขาและน้ำตกตามเทือกเขาทางด้านตะวันตก แหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมกระจายอยู่โดยทั่วไป โดยเฉพาะในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระทางฝั่งตะวันตกของชุมชนเมือง และในชุมชนเมืองสงขลา แหล่งท่องเที่ยวทางด้านศูนย์กลางการให้บริการ มีอยู่หลายบริเวณคือ

1.2 สภาพด้านสังคม

สงขลาเป็นจังหวัดที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับสองของภาค (กรมผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, ผังเมืองรวม ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1) โดยคิดเป็น ร้อยละ 15.24 ของภาค มีชุมชนซึ่งมีลำดับความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งของภาค คือเทศบาลเมืองหาดใหญ่ และชุมชนอันดับสองคือ เทศบาลเมืองสงขลา ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้บริการทางด้านต่าง ๆ กล่าวคือศูนย์กลางการบริการด้านสาธารณสุขในระดับภูมิภาค ศูนย์กลางการบริการด้านการศึกษา ศูนย์กลางการบริหารในระดับภาค ตลอดจนเป็นศูนย์กลางทางด้านอาหารในระดับภาคและภูมิภาค

1.3 สภาพกายภาพ

เป็นที่ราบขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญ กล่าวคือ มีที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลา ที่ราบเชิงเขาบรรทัด ที่ราบระหว่างเทือกเขาลันกาลาคีรี อันเป็นแหล่งผลิตพืชผลทางการเกษตรที่สำคัญ นอกจากนั้นยังมีทะเลสาบสงขลา อันเป็นแหล่งเพาะพันธุ์น้ำจืดและน้ำกร่อยขนาดใหญ่ รวมทั้งทะเลอ่าวไทย ซึ่งเป็นแหล่งอาหารทะเลที่สำคัญ

การคมนาคม เป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่สำคัญอันประกอบด้วยเส้นทางถนนซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อเส้นทาง โดยมีหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางหลัก เชื่อมต่อภาคใต้ตอนบนกับภาคใต้ตอนล่าง นอกจากนี้ยังมีจุดเชื่อมต่อกับภาคใต้ฝั่งตะวันตก คือจังหวัดสตูล และที่สำคัญก็คือการเชื่อมต่อสู่ประเทศมาเลเซีย โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 เข้าสู่พื้นที่ฝั่งตะวันตกของประเทศมาเลเซีย เส้นทางรถไฟนับว่าเป็นเส้นทางสายหลักอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อภาคใต้ ชุมทางหาดใหญ่เป็นชุมทางซึ่งเป็นจุดแยก เชื่อมต่อกับประเทศมาเลเซีย 2 เส้นทาง คือ เส้นทางผ่านสู่ด่านปาดังเบซาร์ และเส้นทางผ่านสู่ด่านสุโหงโกลก การคมนาคมทางอากาศ เป็นที่ตั้งของสนามบินนานาชาติหาดใหญ่ และสนามบินทหารเรือสงขลา การขนส่งทางน้ำมีท่าเรือน้ำลึกสงขลาให้บริการขนส่งระหว่างประเทศ และมีท่าเทียบเรือประมงที่สำคัญของภาคใต้

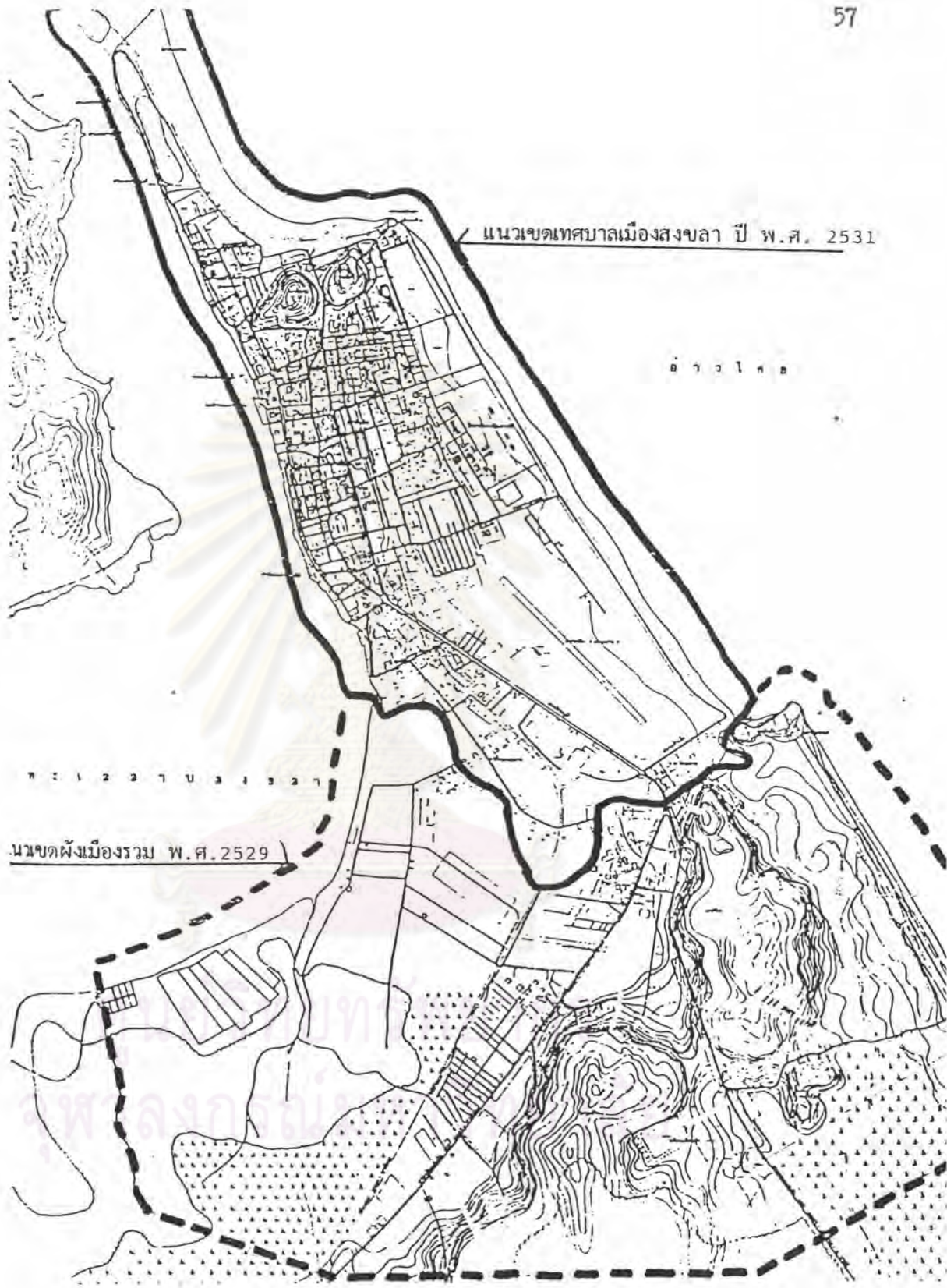
ในส่วนเมืองหาดใหญ่จะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางด้าน ธุรกิจการค้าและบริการในระดับนานาชาติ และเป็นศูนย์กลางทางอุตสาหกรรม โดยมีโครงการหลักได้แก่ โครงการพัฒนาสนามบินหาดใหญ่ โครงการนิคมอุตสาหกรรมอำเภอฉลุง เป็นต้น

2. ระดับเมือง

สภาพทั่วไป เป็นชุมชนเมืองริมชายฝั่งทะเล ทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมต่อการคมนาคมขนส่งทางบก กับการคมนาคมทางน้ำ ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการให้บริการทางด้านต่าง ๆ ลักษณะที่ตั้งของชุมชนมีความเหมาะสมในการเป็นเมืองท่าที่สำคัญ มีแนวกำบังคลื่นลม ตลอดจนพื้นที่จอดเทียบเรือที่ดี ส่งผลให้รูปแบบและวิวัฒนาการของชุมชนมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องกับกิจกรรมทางด้านการขนส่งทางทะเลเป็นหลัก (ดูแผนที่ 3.4 ประกอบ)

2.1 สภาพเศรษฐกิจ

รูปแบบทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนเมืองสงขลาทางด้านการค้า มีลักษณะการค้าปลีกและบริการเป็นส่วนใหญ่ โดยมีสัดส่วน คือ ร้อยละ 44.7 และร้อยละ 41 ตามลำดับ ในด้านภาคอุตสาหกรรมปัจจุบันมีการประกอบอุตสาหกรรมอยู่ภายในบริเวณชุมชนเมืองถึงร้อยละ 70 ของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด กล่าวคือตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองสงขลาเป็นอุตสาหกรรมให้บริการร้อยละ 51.18 ลักษณะรูปแบบทางธุรกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการให้บริการทางด้านการเงินการธนาคาร เป็นศูนย์กลางทางธุรกิจการเงินที่สำคัญรองรับและให้บริการแก่กิจกรรมภาคธุรกิจทั้งภายในชุมชนและชุมชนโดยรอบ ตลอดจนการให้บริการในระดับประเทศและระดับ

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน **สงขลา**
 นิลิต นางลาวครุฑจิต พึ่งรัมย์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ศุภวิทย์ ทายตะมุ
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
 แผนที่ 3.4 แหล่ง อาณาเขตเทศบาลเมือง สงขลา

นานาชาติ ปัจจุบันรูปแบบทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนมีแนวโน้มสูงขึ้นในลักษณะเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง
 กับการให้บริการ อันเป็นผลเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงหน้าที่การให้บริการของชุมชนเมือง
 การท่องเที่ยว ชุมชนเมืองสงขลา มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ สามารถ
 รองรับนักท่องเที่ยวหลายบริเวณ โดยที่สามารถแยกประเภทได้ดังนี้

2.1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประกอบด้วย

- ชายหาด ได้แก่ หาดสมิหรา หาดเก้าเส้ง แหลม สนออัน ซึ่ง
 ยังคงสภาพที่เป็นธรรมชาติอยู่ได้ โดยที่ไม่ได้ถูกบุกรุกทำลาย อันเนื่องมาจากการพัฒนาพื้นที่
- ภูเขา ได้แก่ เขาเก้าเส้ง เขาน้อย เขาตังกวน
- เกาะ ได้แก่ เกาะหนู เกาะแมว เกาะยอ
- สวน ได้แก่ สวนเสรีเชิงเขาน้อย

2.1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม

สงขลาเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน และมีความสัมพันธ์
 กับชุมชนเมืองเก่า ทำให้ปรากฏอาคารทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญและมีศักยภาพ เพียงพอที่
 จะเป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ชุมชนเมืองเก่านครนอก นครใน วัดสำคัญต่าง ๆ และซากกำแพง
 โบราณ

ปัจจุบันการท่องเที่ยวในชุมชนเมืองสงขลา กำลังขยายตัวอย่าง
 รวดเร็ว มีนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาตินิยมมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จนสามารถ กล่าว
 ได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่ทำรายได้ให้แก่ชุมชนในแถบนี้ โดยที่เทศบาลที่เป็นหน่วย
 งานที่รับผิดชอบพื้นที่ ได้มีโครงการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น โครงการ
 การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ชายหาดและการก่อสร้างบันไดขึ้นเขาตังกวน ซึ่งได้รับการสนับสนุน
 จากโครงการเงินกู้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แผนการท่องเที่ยว 5 จังหวัดชายแดน
 ภาคใต้, หน้า 74.)

2.2 สภาพสังคม

ชุมชนเมืองสงขลาเป็นชุมชนซึ่งมีความสำคัญในระดับที่สองของภาคและของ
 จังหวัด (กรมผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ผังเมืองรวมสงขลา ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1) มี
 ลักษณะความเป็นชุมชนเมืองที่เด่นชัด มีความหลากหลายของรูปแบบทางสังคมและกิจกรรม ลักษณะ
 การขยายตัวของชุมชนในปัจจุบันมีการขยายตัวนอกเขตเทศบาลสูงกว่าในเขตเทศบาล โดยคิดเป็น

ร้อยละ 4.49 และ 1.77 ตามลำดับ ชุมชนเมืองสงขลาเป็นชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการบริการด้านต่าง ๆ คือเป็นศูนย์กลางการบริหารทั้งในระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด เป็นศูนย์กลางทางด้านการศึกษาในระดับภาคและในระดับจังหวัด เป็นศูนย์กลางการให้บริการด้านสาธารณสุขในระดับจังหวัด ตลอดจนเป็นศูนย์กลางทางการทหารที่สำคัญของภาคใต้

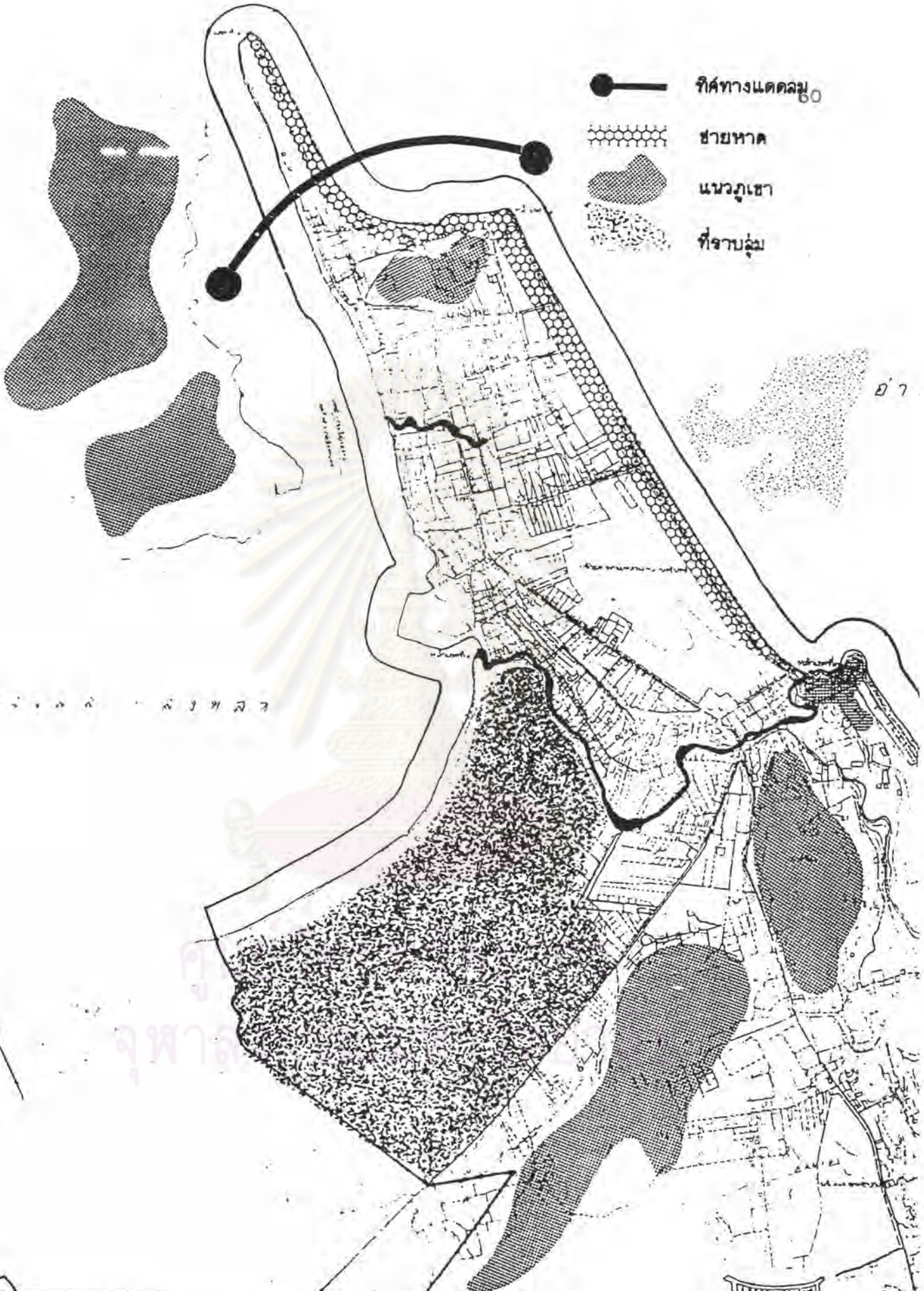
2.3 สภาพกายภาพ

ชุมชนตั้งอยู่ในบริเวณแนวสันทรายมีทะเลเลขนาบทั้งทางด้านตะวันตกและตะวันออก ลักษณะที่ตั้งประกอบด้วยภูมิประเทศที่มีความหลากหลาย มีอ่าวปากน้ำ ชายฝั่ง ตลอดจนทะเลและเกาะแก่งต่าง ๆ บริเวณที่เป็นพื้นดินประกอบด้วย ที่ราบ ภูเขา ป่าไม้ ลำคลอง โดยที่ตัวชุมชนเมืองจะตั้งอยู่บนพื้นที่ที่เป็นแหลมยื่นไปในน้ำ โดยมีทะเลหลวงและ ทะเลสาบล้อมรอบทางด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศตะวันตก (อิสระ ลัดยมาศ, สงขลา : โครงการศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาย่านพาณิชย์กรรม, หน้า 42.) ทางทิศใต้มีเนินเขารูปช้างและเขาลำโรงกันเป็นบางส่วน พื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ระดับความสูงของพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในช่วง 1-2 เมตรจากระดับน้ำทะเล ในบริเวณพื้นที่มีเนินเขาสองลูกเรียกว่า เขาตังกวนและเขาน้อย สภาพพื้นที่โดยรอบมีชายหาดที่สวยงาม สามารถใช้เป็นที่พักผ่อนและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี (ดูแผนที่ 3.5 ประกอบ)

2.3.1 ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนมีเขารูปช้าง เขาลำโรง เขาเก้าเส้ง เขาน้อย เขาตังกวน เกาะหนู และเกาะแมว นอกจากนี้ยังมีชายทะเลและหาดทรายที่ขาวสะอาดยาวติดต่อกันหลายกิโลเมตร ที่มีชื่อเสียงและเป็นแหล่งท่องเที่ยว อาทิเช่น หาดเก้าเส้ง หาดวชิรา หาดสมิหรา หาดแหลมสนอ่อน หาดทรายเกาะแก้ว นอกจากนี้การที่ชุมชนมีกระแสน้ำเค็มกับน้ำจืดมาบรรจบกัน จึงเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำและแร่ธาตุ

2.3.2 ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ชุมชนเมืองฝั่งเทศบาลเมืองสงขลา มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน สืบเนื่องมาจากชุมชนฝั่งหัวแดง ซึ่งเป็นจุดพักการเดินทางเรือที่ไปมาระหว่างประเทศในสมัยโบราณ จึงมีทรัพยากรทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม อาทิเช่น

- บริเวณถนนนครนอก นครในและถนนางามมีอาคารเก่าหลายสมัย รูปแบบต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันมีการใช้ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่น และพาณิชย์กรรมอื่น ๆ
- บริเวณเขาตังกวน มีศาลาแดงและเจดีย์บนยอดเขา

๗๖๖๖ - ๗๗๗๗

๗๖๖๖

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
 กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน สงขลา
 ชนิด การวางผังเมือง ๗๖๖๖
 ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๗
 ๓.๕

- เชียงเข้าน้อย มีพระตำหนักซึ่งใช้เป็นจวนผู้ว่าราชการจังหวัด
- ระหว่างเขาดังกล่าวกับถนนนครนอก นครใน มีกำแพงเมืองเก่า และอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
- บ่อมปากน้ำแหลมทราย ปัจจุบันอยู่ในบริเวณหลังกองบัญชาการ

ตำราวจุธร

- นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานเป็นจำนวนมากภายในชุมชนเมือง โดยเฉพาะภายในบริเวณกำแพงเมืองเก่าสงขลา มีวัดสำคัญอยู่ถึง 6 วัด ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของเมือง
- ซากบ่อมกำแพงเมืองโบราณ บริเวณเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง

2.3.3 การคมนาคม

โครงข่ายที่เชื่อมโยงกับชุมชนภายนอก ประกอบด้วย

- 1) ทางรถยนต์ ประกอบด้วยทางหลวงแผ่นดินสายต่าง ๆ ดังนี้
 - ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 เชื่อมต่อชุมชนเมืองกับ อำเภอหาดใหญ่ ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ
 - ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 เชื่อมต่อเมืองนครศรีธรรมราช ผ่านเกาะยอไปยังอำเภอจะนะ และอำเภอนาทวี ทางหลวงสายนี้จะสิ้นสุดบริเวณท่าแพชานานยนต์ ซึ่งสามารถเข้าสู่ชุมชนได้อีกทางหนึ่ง
- 2) ทางน้ำ เนื่องจากภูมิประเทศเอื้อต่อการเป็นท่าเรือสำหรับขนสินค้าเข้า-ออก ระหว่างประเทศ จึงทำให้เกิดโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก บริเวณชุมชนฝั่งหัวเขาแดง สำหรับการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีการก่อสร้างท่าเรือประมงขนาดใหญ่ ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ อยู่ฝั่งทะเลสาบ การมีแพขนานยนต์ขนส่งผู้โดยสารระหว่างชุมชนทั้ง 2 ฝั่ง ปัจจุบันมีเรือขนส่งผู้โดยสารระหว่างสงขลา-กรุงเทพฯ และสงขลา-สมุย
- 3) ทางอากาศ ภายในชุมชนเมืองสงขลา มีสนามบินกองทัพเรือใช้เฉพาะในราชการ

โครงข่ายการคมนาคมที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ภายในชุมชน ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 เข้าสู่ชุมชนทางด้านทิศใต้ และเปลี่ยนหน้าที่เป็นถนนสายประธาน (Arterial) ซึ่งเป็นถนนแกนเชื่อมชุมชนในทิศทางทิศเหนือ และถ่ายการสัญจรสู่ระดับรองเข้าถึงการใช้สอยที่ดินได้โดยตรง (ดูแผนที่ 3.6 ประกอบ)

เส้นทางคมนาคม 62
 ทางบก
 — ฉายประธาน
 — ฉายหลัก
 - - ฉายรอง
 ทางน้ำ

๑๗

ท.๒๕๕๑๑๗๑๗๑๗๑๗

คู่มือวิทยานิพนธ์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน สังขลา
 อดิธ ขาวลาวศรีจิต ผังรังษิ อาจารย์ที่ปรึกษา ผ.ศ.ศุขวิ ทายตะคุ
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
 หน้าที่ 3.6 และ **เส้นทางคมนาคมในปัจจุบัน**

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 เป็นถนนเชื่อมต่อภายในเขตชุมชน บางส่วนมีสภาพเป็นสายประธาน (Arterial) ส่วนใหญ่ผ่านในเขตชุมชนที่เบาบาง และเป็นถนนสายเลี้ยวเมืองไปในตัวด้วย

ถนนทางหลวงสาย 407 เป็นถนนที่ลัดสั้นไปจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 พุ่งลึกขึ้นไปทางเหนือถึงตัวแหลม กลายเป็นถนนไทรบุรีและถนนรามวิถี มีลักษณะเป็นสายประธาน (Arterial) นอกจากนั้นมีถนนเลียบทะเลสาบ ผ่านย่านการใช้ที่ดินประเภทการค้า เช่นตลาดและย่านพักอาศัย ผ่านถนนแหลมทรายมุ่งเข้าสู่ท่าข้ามฟากแพขนานยนต์ที่แหลมสนอ่อน ซึ่งสามารถติดต่อกับชุมชนฝั่งหัวเขาแดงได้ด้วยการคมนาคมทางน้ำ โดยอาศัยแพขนานยนต์

ทางฝั่งตะวันออกมีถนนสายหลักในระดับรอง ได้แก่ ถนนชลาทัศน์ ซึ่งเลียบชายหาดตลอดแนว

ส่วนถนนในแนวตะวันออก-ตะวันตก ที่เป็นสายหลัก (Minor arterial) ได้แก่ถนนจนะ ถนนปละท่า นอกจากนั้นเป็นถนนสายรอง (Collector road) เช่น ถนนสะเตา ถนนทะเลหลวง ถนนเก้าเส้ง นอกจากนั้นถนนสายรอง (Collector road) ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงในแนวเหนือ-ใต้ เช่นถนนนครนอก ถนนไทรบุรี ถนนราชดำเนิน ในพื้นที่ชุมชนเมืองตอนล่าง ส่วนที่เป็นถนนกาญจนาภิเษยมีถนนซอยเชื่อมแยกออกทั้งสองฝั่ง พื้นที่ส่วนนี้มีการขยายตัวของชุมชน ซึ่งมีถนนราษฎร์อุทิศขนานกับถนนไทรบุรี ทำหน้าที่เป็นถนนสายรอง (Collector road) ยังมีถนนที่เชื่อมกับถนนราษฎร์อุทิศ ขนานกับทางหลวงสาย 407 ซึ่งน่าจะเป็นถนนสายรอง (Collector road) แต่สภาพในตอนนี้อย่างคงเป็นถนนสายย่อย (Local road) เท่านั้น

สภาพการจราจรในพื้นที่เทศบาล ถนนที่มีปริมาณการจราจรตลอดวันสูงที่สุดคือ ถนนรามวิถี มีปริมาณการจราจรโดยเฉลี่ย 59,000 คัน/วัน รองลงมาได้แก่ ถนนไทรบุรี ช่วงหน้าค่ายกรมหลวงสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นเส้นทางเข้า-ออกตัวเมืองสงขลา มีปริมาณการจราจรโดยเฉลี่ยประมาณ 35,000 คัน/วัน ส่วนถนนนครในซึ่งเป็นถนนในย่านพาณิชย์กรรมปัจจุบันมีปริมาณการจราจรโดยเฉลี่ยประมาณ 28,000 คัน/วัน

เนื่องจากลักษณะการใช้ที่ดินในตัวเมืองสงขลาในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของหน่วยราชการและสถานศึกษา (มหาวิทยาลัยมหิตลและมหาวิทยาลัยศิลปากร, ร่างโครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา, หน้า 5-49) โดยเมื่อเทียบร้อยละกับพื้นที่ทั้งหมดแล้ว จะมีพื้นที่พักอาศัยและพาณิชย์กรรม ร้อยละ 75 สถาบันราชการและสถานศึกษา ร้อยละ 4 และยังมีพื้นที่นันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่เป็น

บริเวณกว้าง ตั้งแต่บริเวณแหลมสนอ่อนจนถึงถนนราชดำเนิน ทำให้ความคับคั่งของการจราจรมีมากในช่วงเช้าและเย็นเท่านั้น นอกจากนี้ในบริเวณถนนวิเชียรชม และถนนนครในซึ่งเป็นย่านพาณิชย์กรรม จะมีความหนาแน่นของที่อยู่อาศัยมาก ทำให้การจราจรไม่มีความคล่องตัวในบางเวลา รวมทั้งถนนในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งเป็นย่านชุมชนเก่า มีลักษณะคับแคบเนื่องจากเป็นย่านอาคารเก่าที่มีการอนุรักษ์เอาไว้

2.3.4 การใช้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชนเมืองสงขลา ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ที่ดินเพื่อเป็นสถานที่ราชการและศาสนสถาน สนามกีฬาและสถานพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนถึงร้อยละ 23 หรือเกือบครึ่งหนึ่งของการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งหมด นอกจากนี้ยังเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินของเอกชน ซึ่งมีความหนาแน่นค่อนข้างสูงและปานกลาง ที่ว่างภายในเมืองมีอยู่ในอัตราส่วนที่มาก มีทั้งที่ว่างที่เป็นธรรมชาติและที่ว่างที่เป็นของทางราชการและยังไม่ได้รับการพัฒนา ในส่วนของที่ว่างที่เป็นของเอกชนนั้น จากการสำรวจแผนที่การตั้งถิ่นฐานชุมชนเมือง มาตรฐานส่วน 1 ต่อ 4000 จะพบว่า มีอยู่ในอัตราส่วนจำกัด มวลอาคารปกคลุมดินมีความหนาแน่นสูง (ดูแผนที่ 3.7 ประกอบ)

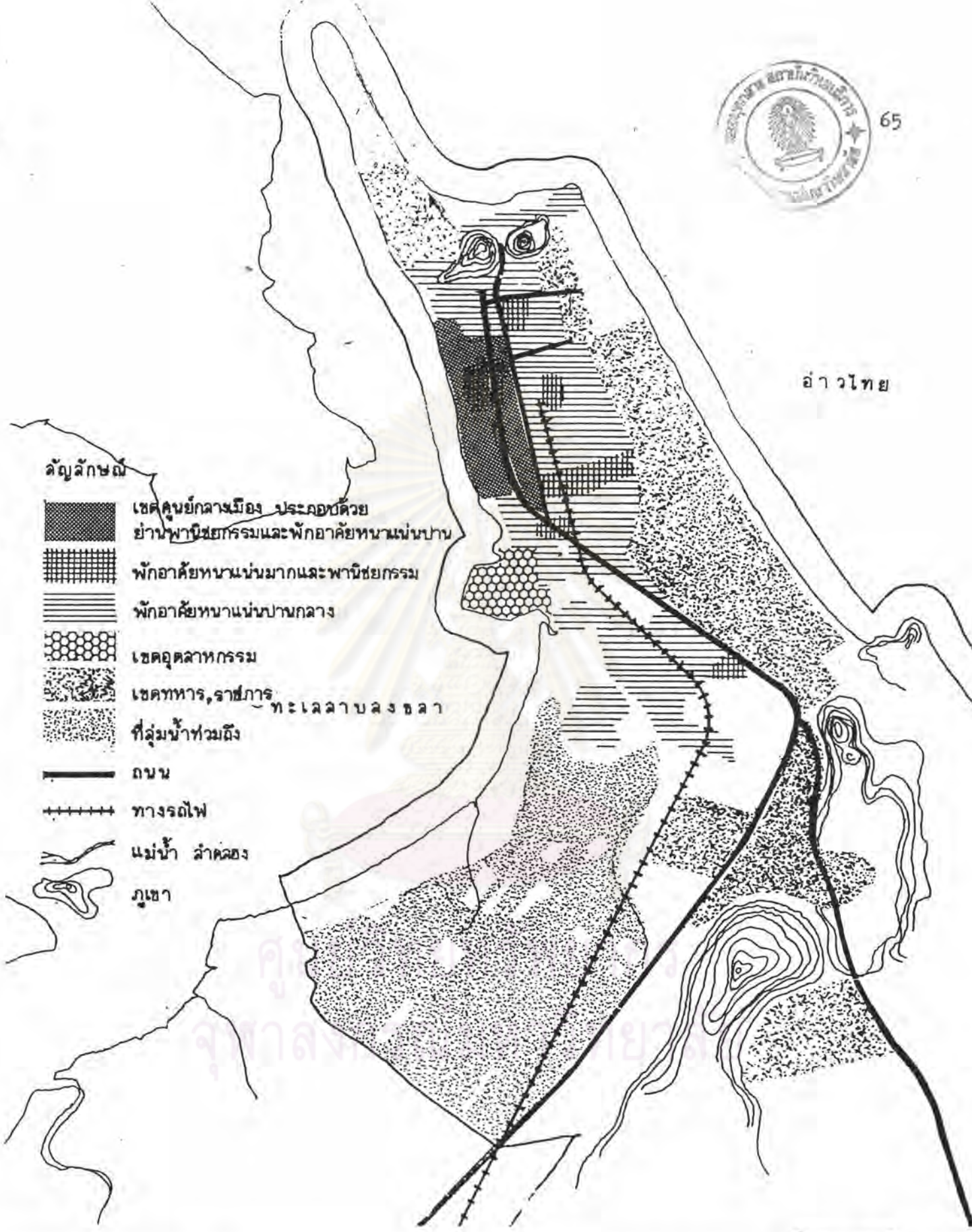
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อำเภอไทย

สัญลักษณ์

- เขตศูนย์กลางเมือง ประกอบด้วย ย่านพาณิชย์กรรมและพักอาศัยหนาแน่นปาน
- พักอาศัยหนาแน่นมากและพาณิชย์กรรม
- พักอาศัยหนาแน่นปานกลาง
- เขตอุตสาหกรรม
- เขตทหาร, ราชการ ทะเลาะบลลงชลา ที่ลุ่มน้ำท่วมถึง
- ถนน
- ทางรถไฟ
- แม่น้ำ ลำคลอง
- ภูเขา

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
 กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครไพบูลย์ สงขลา
 วิชา: นางวารุณีจิตร พึ่งรัมย์ อาจารย์ที่ปรึกษา: ผศ. คุณวิ ทายหะสุ
 ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
 ตอนที่ 3.7 และ การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนเมืองสงขลา ปี พ.ศ. 2538

ตารางที่ 3.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลเมืองสงขลา พ.ศ. 2538

ประเภทการใช้ที่ดิน	เนื้อที่	อัตราร้อยละ
พักอาศัย	1,366.0	22.7
พาณิชย์กรรม	176.0	3.0
สถาบันราชการ	153.0	2.5
สถาบันการศึกษา	436.0	7.3
ศาสนสถาน	195.0	3.2
สาธารณูปโภค	27.0	0.4
อุตสาหกรรม	34.0	0.6
คลังสินค้า	58.0	1.0
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกีฬา	597.0	10.0
ลำคลอง หนองน้ำ	22.0	0.4
ถนน ซอย	219.2	3.6
เลี้ยงสัตว์	1.3	0.02
ที่ว่าง	2,724.5	45.3
รวม	6,009.0	100%

ที่มา : กองสำรวจ กรมผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

จากตารางการใช้ประโยชน์ที่ดินจะเห็นว่า พื้นที่โล่งมีมากที่สุดคือร้อยละ 45.3 หมายถึง พื้นที่ที่เป็นภูเขาและชายทะเลที่ยังไม่มีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกส่วนหนึ่งคือพื้นที่โล่งที่ไม่มีการสร้างอาคารหรือการใช้ที่ดินของเอกชน ร่องลงมาเป็นที่พักอาศัย ร้อยละ 22.7 สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและสนามกีฬา ร้อยละ 10.0 ตามลำดับ การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมมีเพียงร้อยละ 3 ซึ่งนับว่ายังน้อยมาก นอกนั้นเป็นสถาบันการศึกษาและสถานที่ราชการ (อิสระ ลัดยมาศ, สงขลา : โครงการศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาย่านพาณิชย์กรรม 2532, หน้า 147.)

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาล มีลักษณะสัมพันธ์กับสภาพทางภูมิศาสตร์ และสัมพันธ์กับระบบการคมนาคม กล่าวคือ ตัวชุมชนกระจุกตัวหนาแน่นอยู่บริเวณตัวแหลมทางทิศเหนือ มีภูเขาขนาดเล็กคือ เขาตังกวนและเขาน้อย ตั้งอยู่กลางชุมชน จากศูนย์กลางชุมชนดังกล่าวมีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ 2 เส้นทางพาดลงมาทางทิศใต้ เลียบหลวมพื้นที่สูงบริเวณเขาลำโรงและเขารูปช้าง คือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 เชื่อมไปสู่อำเภอหาดใหญ่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ และถนนที่ไปสู่อำเภอจะนะทางทิศใต้ เชื่อมโยงกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 ซึ่งพุ่งสู่สะพานติณสูลานนท์ผ่านเกาะยอ เส้นทางคมนาคมและลักษณะภูมิศาสตร์ที่สำคัญตามที่กล่าวมานี้ ส่งผลถึงลักษณะตัวชุมชนเมือง ส่วนที่เพิ่มขยายต่อเนื่องมาจากบริเวณแหลมทางตอนเหนือ

บริเวณแหลมทางตอนเหนืออันมีลักษณะเป็นศูนย์กลางของชุมชนเมืองสงขลาทั้งหมด มีการใช้ที่ดินรวมกันอยู่หลายประเภท อันดับหนึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพักอาศัย และอันดับสองได้แก่ การใช้ที่ดินเพื่อเป็นสถานที่ราชการ ถนนไทรบุรีเป็นถนนที่เชื่อมชุมชนกับทางหลวงแผ่นดิน ทางฝั่งตะวันตกของถนนมีการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยและพาณิชย์กรรมปะปนกันค่อนข้างหนาแน่น โดยเฉพาะบริเวณถนนนครนอก นครใน ซึ่งเป็นย่านเก่าของเมือง ทำเทียบเรือพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการประมงขนาดใหญ่อยู่ถัดลงไปทางด้านใต้ สำหรับด้านตะวันออกของถนนไทรบุรีตอนเหนือ ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของทางราชการ ซึ่งได้ใช้เป็นที่ตั้งของสถานศึกษาและสถานที่ราชการ ส่วนตอนกลางเป็นที่อยู่อาศัยย่านวชิราซึ่งมีความหนาแน่นมากพอสมควร แต่ส่วนใหญ่สร้างด้วยวัสดุที่ไม่ถาวร ส่วนตอนใต้เกือบทั้งหมดเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ (กองทัพเรือ)

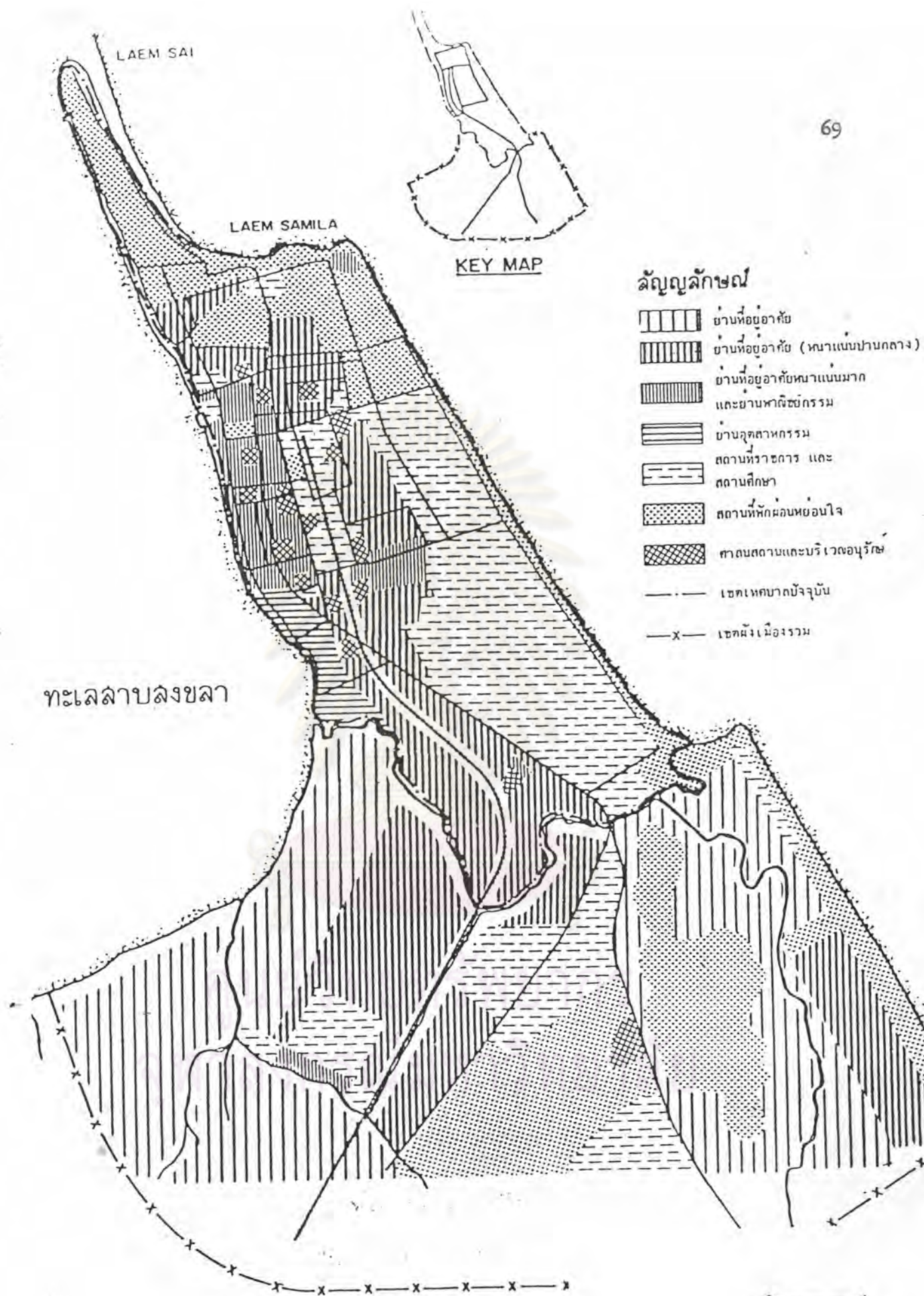
ในส่วนที่ตัดออกมาจากบริเวณแหลมทางตอนเหนือ อันเป็นส่วนที่เมืองขยายตัวออกไปทางตะวันตกเฉียงใต้ตามเส้นทางหมายเลข 407 (ถนนกาญจนาภิเษย์) มีการใช้ที่ดินหลายประเภทปะปนกันโดยมีการใช้เพื่อเป็นสถานศึกษาในที่ดินแปลงใหญ่ อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการประมง อุตสาหกรรม การบริการ ที่อยู่อาศัยรวมทั้งพาณิชย์กรรม ทางด้านใต้

ต่อจาก เขาแก้ว เล็ง ไปตามถนนสู่อำเภอจะนะ มีการใช้ที่ดินด้านที่ติดกับทะเลอ่าวไทย ทางด้านการผลิตได้แก่ อุตสาหกรรมการประมง สองฟากของถนนมีการใช้ที่ดินในประเภทอื่น ๆ ด้วย โดยเป็นที่อยู่อาศัย หน่วยราชการและพาณิชย์กรรมแทรกตัวอยู่เป็นระยะ ๆ สำหรับทางด้านใต้เป็นการขยายตัวตั้งถิ่นฐานในรูปการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ อันมีลักษณะหนาแน่นน้อย ทั้งยังเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ค่อนข้างมากเมื่อเปรียบเทียบกับทางตะวันตกเฉียงใต้

ในส่วนของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 ที่เชื่อมโยงการขยายตัวของชุมชนทางตอนใต้และทางตะวันตกเฉียงใต้เข้าด้วยกัน ผ่านพื้นที่ซึ่งมีความลาดชันทางตอนใต้ของเขารูปช้างและเขาสำโรง การใช้ที่ดินยังคงเป็นไปเพื่อการเกษตร เช่น สวนมะพร้าว สวนยางพารา การใช้ที่ดินปรากฏและเริ่มหนาแน่นขึ้นในบริเวณที่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 มาติดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 มีการใช้ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งและพาณิชย์กรรมจุดนี้จะเริ่มมีการใช้ที่ดินหนาแน่นขึ้นต่อเนื่อง ไปถึงพื้นที่ที่เตรียมไว้สำหรับการก่อสร้างศูนย์ราชการแห่งใหม่

แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน ชุมชนเมืองสงขลามีสูนย์กลางพาณิชย์กรรม ที่อยู่อาศัย และสถาบันราชการในเขตเทศบาล บริเวณถนนนครนอก นครใน และ ไทรบุรี ที่อยู่อาศัยบางส่วนได้ขยายตัวออกไปทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง และบริเวณที่เส้นทางหมายเลข 407 ผ่านมากขึ้น ในขณะที่ย่านอุตสาหกรรมการผลิตจะรวมตัวกันอย่างหนาแน่นบริเวณท่าสะอ้าน และทางด้านใต้ของ เขาแก้ว เล็ง รวมทั้งมีการขยายตัวตามแนวเส้นทางหมายเลข 407 เป็นส่วนใหญ่ ในการใช้ที่ดินในเขตเมืองมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว แผ่ลงมาจากเขตเทศบาลเมืองสงขลาและเทศบาลเมืองหาดใหญ่ไปตามเส้นทางสายหลักที่สำคัญ โดยเฉพาะเส้นทางหมายเลข 407 (สงขลา-หาดใหญ่) และเส้นทางหมายเลข 408 (สงขลา-จะนะ-นาทวี) ครอบคลุมไปจนถึงบริเวณที่จะก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมลุง และเขตชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลาทางฝั่งเขาหัวแดงเป็นต้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบการใช้ที่ดินมีการขยายตัวไปตามปัจจัยดึงดูดที่สำคัญ คือ ภาควิสาหกรรมการผลิต ซึ่งต้องการที่ตั้งที่เหมาะสม สอดคล้องกับโครงข่ายการคมนาคมขนส่ง วัตถุประสงค์และผลผลิตสู่ตลาด (ดูแผนที่ 3.8 ประกอบ)

2.3.5 โครงการพัฒนาเมืองสงขลา จากการที่เมืองสงขลาได้ถูกกำหนดบทบาทให้ทำหน้าที่เป็นเมืองศูนย์กลางทางการบริหาร การศึกษา การอุตสาหกรรม เมืองท่าส่งออก และโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทำให้เมืองสงขลามีโครงการพัฒนาเกิดขึ้นมากมายที่สำคัญได้แก่ โครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกทางฝั่งเขาแดง ซึ่งคาดว่าจะก่อให้เกิดการ

ทะเลสาบลงปลา

สัญลักษณ์

- บ้านที่อยู่อาศัย
- บ้านที่อยู่อาศัย (หนาแน่นปานกลาง)
- บ้านที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก และย่านพาณิชย์กรรม
- บ้านอุตสาหกรรม
- สถานที่ราชการ และสถานศึกษา
- สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- ท่าถนนและบริเวณอนุรักษ์
- เขตเทศบาลปัจจุบัน
- เขตผังเมืองรวม

ที่ A/เหนือ

 3.8

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
 กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน สงขลา
 ชินดี นางลาวครึ่งจิต พึ่งรัศมี อาจารย์ที่ปรึกษา ผศ. สุขวัญ ทายตะคุ
 ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
 และจะ นำไปใช้ในการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต

พัฒนากลายเป็นชุมชนเมืองอีกแห่งหนึ่ง โครงการสร้างสะพานติณสูลานนท์ โครงการศูนย์ราชการ
โครงการศูนย์วิจัยสัตว์น้ำ โครงการสร้างท่าเรือประมงสงขลา โครงการนิคมอุตสาหกรรม โครงการ
การพัฒนาแห่งท้องที่เยาวชนหาดสมิหรา เขาดังกวน และโครงการบูรณะซากป้อม กำแพงเมือง
เก่าหัวเขาแดง เป็นต้น

นอกจากนี้โครงการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนนและ
ระบบสาธารณูปโภคในเขตเทศบาลตามแนวทางการวางผังเมืองรวมของสำนักผังเมือง ซึ่งได้วาง
ผังเมืองรวมเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและขยายตัวของชุมชนในอนาคตโดยมีศูนย์กลางชุมชนดังนี้

- อันดับ 1 ศูนย์กลางพาณิชย์กรรมตลาดทรัพย์สินและย่านถนนนคร
นอก นครใน
- อันดับ 2 ศูนย์กลางพาณิชย์กรรมย่อยบ้านบ่ออิฐ ต. เกาะแก้ว
- อันดับ 3 ศูนย์กลางพาณิชย์กรรมย่อย ต. ท่งหวัง

นอกจากนี้ กรมผังเมือง กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดให้มี
การวางผังเมืองเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนเมืองในอนาคต ไว้อีก 1 ชุมชน คือชุมชนท่า
เรือหน้าหลัก ผังชุมชนหัวเขาแดง ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ ต. เกาะยอ ไปถึง ต. สิงหนคร

ในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานภายในเขตเทศบาล ได้มีการ
ระบุให้มีการปรับปรุงถนนสายที่ขนานกับถนนสายหลัก อาทิเช่น ถนนไทรบุรี ถนนนครนอกและถนน
วิเชียรชม ให้สามารถทำหน้าที่เป็นถนนสายรอง โดยการขยายเส้นทางเพื่อที่สามารถรองรับการ
ขยายตัวของการจราจรภายในเมือง อาทิเช่น

- ถนนสายประธาน มีขนาดเขตทาง 50 เมตร และ 30 เมตร
ได้แก่ ถนนเลียบริมทะเลฝั่งตะวันออก ถนนสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ด้านใต้ตัวเมืองสงขลา ปัจจุบัน
0ถนนในพื้นที่ตัวเมืองเดิม ได้แก่ ถนนราชดำเนิน ถนนชลาทัศน์ ถนนรามวิถี เป็นต้น

- ถนนสายหลัก มีขนาดเขตทาง 20 เมตร ได้แก่ ถนนในพื้นที่
ตัวเมืองเดิม เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนปละท่า ถนนสุขุม ถนนวิเชียรชม ถนนทะเลหลวง ถนน
นครนอก เป็นต้น

- ถนนสายหลัก มีขนาดเขตทาง 20 เมตร ได้แก่ ถนนในพื้นที่
ตัวเมืองเดิม เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนปละท่า ถนนสุขุม ถนนวิเชียรชม ถนนทะเลหลวง ถนน
นครนอก เป็นต้น

- ถนนสายหลัก มีขนาดเขตทาง 20 เมตร ได้แก่ ถนนในพื้นที่
ตัวเมืองเดิม เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนปละท่า ถนนสุขุม ถนนวิเชียรชม ถนนทะเลหลวง ถนน
นคร นอก เป็นต้น

2.4 ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนเมืองสงขลา

2.4.1 ศักยภาพ เนื่องจากสงขลาเป็นเมืองหลักที่สำคัญของภาคใต้
ประกอบกับที่ตั้งมีลักษณะภูมิประเทศที่มีลักษณะทางธรรมชาติที่สวยงาม ทำให้มีข้อได้เปรียบในด้าน
ต่าง ๆ ซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังนี้

2.4.1.1 ศักยภาพทางธรรมชาติ จากสภาพที่ตั้งของชุมชนเมือง
สงขลา ซึ่งมีองค์ประกอบทางธรรมชาติที่สวยงาม เช่น ทะเลสาบ ทะเลหลวง ภูเขา พื้นที่ราบ
ชายทะเล องค์ประกอบทางธรรมชาติเหล่านี้ ทำให้ชุมชนเมืองสงขลาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง
ธรรมชาติแห่งหนึ่ง จากการที่มีทะเลโดยรอบสามารถทำให้เกิดมุมมองที่ดีทุกด้านที่ติดกับทะเล และ
การที่มีภูเขาอยู่ทุกด้าน ทำให้เกิดมุมมองหลัก เมื่อขึ้นไปบนภูเขาจะเห็นทัศนียภาพของเมืองของ
เมืองสงขลาได้โดยรอบ ซึ่งประกอบไปด้วยเขาลำไ้โรง เขาแก้ว เขาเก้าเส้ง เขาตั้งกวน
เขาน้อยและเขาแดง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีชายทะเลที่มีความยาวประมาณ 9 กิโลเมตรอยู่ภายใน
ชุมชน สามารถใช้เป็นที่พักผ่อนและแหล่งท่องเที่ยวได้ตลอดแนว ทำให้ชุมชนเมืองสงขลามีข้อได้
เปรียบทางธรรมชาติที่มีสภาพธรรมชาติอยู่ในตัวชุมชนอย่างมากมาย

2.4.1.2 ศักยภาพทางด้านโบราณสถาน สงขลามีที่ตั้งของโบ
ราณสถานอย่างมากมาย เนื่องจากการที่มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัยเป็นต้น
มา มีบริเวณเมืองเก่า 3 แห่งคือ เมืองเก่าบริเวณหัวเขาแดง เมืองเก่าบริเวณป้อมทรัพย์ และ
เมืองเก่าบริเวณนครนอก นครใน ซึ่งทั้งสามแห่งนี้ยังมีโบราณสถานที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่
ควรแก่การศึกษาอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับรัชกาลที่ 4 ได้แก่ เจดีย์
และที่ประทับบริเวณยอดเขาตั้งกวน ตลอดจนป้อมปืนบริเวณแหลมทราย ถ้าหากมีการปรับปรุงให้อยู่
ในสภาพที่ดี ก็ยังมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

2.4.1.3 ศักยภาพทางการพัฒนา จากสภาพทางธรรมชาติ
ที่เอื้ออำนวยให้ทำให้เมืองสงขลามีข้อได้เปรียบในการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการ
คมนาคมขนส่ง การอุตสาหกรรม การประมง ตลอดจนการศึกษา ทำให้เกิดโครงการต่าง ๆ ของ
รัฐขึ้นมากมาย ดังนั้นในการเตรียมการเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต จึงควรมีการ

ศึกษาแผนการพัฒนาเมืองสงขลาอย่างรอบคอบ โดยคำนึงถึงข้อได้เปรียบอันเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาต่อไป

2.4.2 ข้อจำกัด เนื่องจากชุมชนเมืองสงขลามีการเจริญเติบโตมาแต่ในอดีต หากแต่ขาดการวางแผนในการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาในปัจจุบันและอาจก่อตัวขึ้นเป็นปัญหาใหญ่ในอนาคต สำหรับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเมืองสงขลาพอจะสรุปได้ดังนี้

2.4.2.1 ปัญหาการจราจร จากสภาพปัจจุบันจะเห็นได้ว่าระบบโครงข่ายการจราจรยังไม่เหมาะสมเท่าที่ควร ทำให้การจราจรมีปัญหาในการเชื่อมโยงระหว่างถนนสายหลัก สายรองหรือสายย่อย ยังไม่มีการแบ่งหน้าที่ตามสภาพที่น้ำจะเป็น ตลอดจนผิวการจราจรยังไม่มีความเพียงพอแก่ความต้องการในปัจจุบัน และการขยายตัวในอนาคต ดังนั้นในการแก้ไขระบบการจราจร นอกจากกำหนดหน้าที่ความสำคัญของถนนแล้ว สมควรพิจารณาถึงผิวการจราจรและบริเวณจอดรถ อาทิเช่น

- การที่ถนนไทรบุรีเป็นถนนสายหลักที่รองรับปริมาณการจราจร เกือบทั้งหมดเข้าสู่ตัวเมือง ปริมาณการจราจรสูง การสัญจรใช้ความเร็วสูง มีลักษณะเป็นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 ที่ผ่านเข้ามาในเมือง มีผลทำให้แบ่งเมืองออกเป็น 2 ซีกอย่างชัดเจน
- การขยายตัวของชุมชนลงมาทางด้านใต้ โดยเฉพาะทางด้านทะเลสาบ อาศัยถนนราษฎร์อุทิศและถนนกาญจนาภิเษย์เป็นหลัก สำหรับถนนราษฎร์อุทิศซึ่งควรจะเป็นถนนสายรอง แต่พบว่าเป็นถนนขนาดเล็กจนเกือบจะเป็นสายย่อยเท่านั้น ส่วนถนนกาญจนาภิเษย์มีลักษณะเป็นถนนเข้าสู่ชุมชนเมือง มีถนนที่มาเชื่อมต่อเป็นเพียงถนนซอยย่อย ๆ จำนวนมากที่มาบรรจบโดยตรง ซึ่งนอกจากจะมีอันตรายมากแล้ว ยังเป็นสาเหตุของการจราจรที่ติดขัดในถนนเข้าสู่ชุมชนเมืองในอนาคต
- นอกจากถนนรามวิถีจะถูกเชื่อมโยงในแนวเหนือใต้เป็นหลักแล้ว การเข้าสู่ศูนย์กลางเมือง ผ่านศูนย์การค้า ตลาดทรัพย์สิน ออกไปยังท่าข้ามปากที่แหลมสนอ่อน โดยเลียบทางด้านทะเลสาบ ผ่านถนนนครนอก เป็นเส้นทางที่มีการใช้บ่อยในลักษณะดังกล่าวมากซึ่งพบว่าไม่มีความสะดวกเท่าที่ควร เนื่องจากถนนนครนอกไม่มีลักษณะเป็นถนนสายหลัก เนื่องจากมีผิวการจราจรจำกัด การสันตะเทือนมีผลต่ออาคารที่ใช้ระบบผนังรับน้ำหนัก (Wall bearing) โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารเก่าที่สร้างมานาน ถนนนครนอกไม่มีความสามารถ รับปริมาณการจราจรในอนาคตได้ และมีผลเสียหายต่ออาคารเก่าที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองด้วย จาก

การที่โครงการระบบคมนาคมของสำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย สำหรับเมืองสงขลาได้กำหนดให้ถนนนอกเป็นถนนสายหลัก ขนาด 20.00 เมตร รองรับการจราจรในเขตพื้นที่ตัวเมืองเดิม ซึ่งโครงการดังกล่าวจะมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในทุกด้านการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้เกิดผลในทางลบในทางทำลายองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองอย่างน่าเสียดาย

2.4.2.2 ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดิน พิจารณาปัญหาที่มีผลกระทบต่อการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ศึกษาดังต่อไปนี้

- เมืองพัฒนาชั้นบนพื้นที่ซึ่งเป็นแหลม มีทิศทางการขยายตัวที่จำกัด ปริมาณที่ดินในสัดส่วนที่สูงได้ใช้ไปกับหน่วยงานราชการถึงเกือบ ร้อยละ 50 ที่ผ่านมาการใช้ที่ดินจึงมีลักษณะกระจุกตัวหนาแน่น ที่ดินในเขตเทศบาลมีราคาสูง และจากการที่ราคาที่ดินมีราคาสูงจึงพยายามเพิ่มการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น ปรากฏในรูปดักแด้ทาวน์เฮาส์ แต่การเพิ่มพื้นที่การใช้สอยด้วยการเพิ่มขึ้นอาคารก็กระทำได้อย่างจำกัดเนื่องจากมีเขตทางชั้นลงของอากาศยานในเขตชุมชนเมือง ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่พื้นที่ที่จะได้รับการฟื้นฟูให้มีความคุ้มค่าแก่การใช้งาน ซึ่งจะส่งผลให้เมืองมีความหนาแน่นยิ่งขึ้น โดยจะมีพื้นที่โล่งในอัตราส่วนที่น้อยมาก หากไม่มีการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม ชุมชนก็จะขาดความน่าอยู่ และไร้เอกลักษณ์ในที่สุด

- การขยายตัวของชุมชนเข้าไปในพื้นที่ว่างทางตอนใต้ นั้น จะเป็นการขยายตัวที่ต้องมีโครงข่ายการคมนาคมรองรับอย่างเป็นระบบ คือควรมีถนนในระดับสายรอง (Collector road) เพื่อรองรับรถหลักรับเข้าไปในพื้นที่ แต่พบว่าเป็นการขยายตัวแบบเกาะยาวไปตามทางหลวง หรือมีถนนซอยสั้นแยกเข้าไป เป็นการพัฒนาแบบตามยาว ซึ่งนอกจากจะก่อปัญหาการจราจรและความปลอดภัยแล้วยังเป็นการใช้ที่ดินในลักษณะที่ปิดโอกาสลดศักยภาพของการพัฒนาพื้นที่ด้านในที่ยังมีพื้นที่อีกมาก ในการขยายตัวของชุมชนเข้าไปในพื้นที่ว่างทางตอนใต้ แม้ว่าถนนราษฎร์อุทิศจะเป็นเส้นทางหลักในการขยายตัวอีกเส้นทางหนึ่งแต่ขนาดและผิวการจราจรไม่มีความเหมาะสม อีกทั้งโครงข่ายถนนสายย่อยที่มารองรับก็ไม่เป็นระบบที่ดี เป็นเหตุให้ไม่เอื้อต่อการขยายตัวเท่าที่ควร

- ปัญหาการขยายพื้นที่ชุมชนไปในที่ว่างทางตอนใต้ของเมืองจากสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ทางตอนใต้ ซึ่งเป็นที่ลุ่มไม่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานหรือการอยู่อาศัย ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนดังกล่าวจึงจำเป็นต้องใช้งบประมาณที่สูง

- ปัญหาของย่านเก่าดั้งเดิมของเมืองบริเวณนครนอก นครใน ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยพร้อมไปกับการพาณิชย์กรรม มีองค์ประกอบชุมชนที่ค่อนข้างสมบูรณ์ กล่าวคือประกอบด้วยที่อยู่อาศัย ที่ประกอบอาชีพ สถานที่ยึดมั่นตามความเชื่อถือ สถานศึกษา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ปัจจุบันย่านเก่านี้มีความเสื่อมโทรม ผู้อาศัยอยู่เดิมละการใช้สอย ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเข้ามาของกิจกรรมที่ต้อยคุณภาพในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ได้แก่ ธุรกิจการประมง ซึ่งทำให้ชุมชนต้องกลายเป็นบริเวณที่ขึ้นปลาและเป็นแหล่งบันเทิงของลูกเรือประมง ซึ่งในปัจจุบันปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขเป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่ชุมชนก็ยังขาดความสำคัญทางเศรษฐกิจ ตลอดจนขาดคุณภาพในการใช้สอย ทั้ง ๆ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมืองและเป็นบริเวณที่มีราคาที่ดินสูงพอควร

- ปัญหาในการขาดการพัฒนาพื้นที่จากรัฐ นอกจากการบุกรุกที่สาธารณะแล้ว พื้นที่โล่งว่างส่วนใหญ่ที่เป็นของรัฐยังขาดการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ชายทะเล ที่รถไฟ เขาดังกวน เขาน้อย ริมทะเลสาบ เขากำแสง ซึ่งส่วนมากเป็นที่ของราชพัสดุ ปัญหาในการพัฒนาเกิดจากการที่เจ้าของที่ไม่มีงบในการพัฒนา ผู้พัฒนาไม่ใช่เจ้าของที่ดินหรือขาดการประสานกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ ดังนั้นเพื่อความเหมาะสม ควรที่จะมีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานของรัฐเพื่อที่จะนำที่ดินมาวางแผนในการพัฒนาต่อไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการท่องเที่ยว การลงทุน ตลอดจนการอนุรักษ์ต่าง ๆ ในพื้นที่สาธารณะเหล่านี้ต่อไป

- ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถาน ถึงแม้ว่าชุมชนเมืองสงขลาและบริเวณโดยรอบจะมีโบราณสถานเป็นจำนวนมากก็ตาม แต่ยังคงขาดการดูแลรักษาและปรับปรุงให้อยู่ในสภาพที่น่าสนใจ ยังขาดการประชาสัมพันธ์และการนำเส้นทางที่จะเข้าชมได้ เนื่องจากส่วนใหญ่ จะอยู่บนเขาและในป่าเชิงเขา หากมีการพัฒนาปรับปรุงเส้นทางในการเข้าถึงตลอดจนสภาพแวดล้อมโดยรอบแล้ว อาจก่อให้เกิดความน่าสนใจในการศึกษาและการท่องเที่ยวมากขึ้น

- ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ ชุมชนเมืองสงขลามีพื้นที่เป็นสาธารณะเป็นจำนวนมาก ทั้งพื้นที่ริมทะเลและพื้นที่บนบก ซึ่งส่วนมากเป็นพื้นที่ของหน่วยงานราชการ เช่น ที่ราชพัสดุ ที่การรถไฟและที่ธรณีสงฆ์ เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชนขึ้น เช่น เกิดเป็นชุมชนแออัดและการบุกรุกบริเวณริมทะเลสาบตลอดแนว ทำให้หน้าน้ำเสียและปิตมูมมองจากชุมชนเมืองสงขลาสู่ทะเลสาบจนหมดสิ้น ทำให้สภาพทางธรรมชาติที่ดีของเมืองหมดไป

2.5 แนวโน้มของการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองสงขลา

จากข้อมูลเกี่ยวกับสัดส่วนการใช้ที่ดินในประเภทต่าง ๆ จะพบว่าภายในเขตเทศบาลเมืองสงขลา มีข้อจำกัดในการพัฒนาพื้นที่หลาย ๆ ด้าน เนื่องจากที่ดินส่วนใหญ่เป็นของทางราชการ และเป็นบริเวณอนุรักษ์เพื่อสิ่งแวดล้อมอยู่เป็นจำนวนเกือบ 50% การที่กรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของเอกชนรายย่อย ทำให้เป็นข้อจำกัดอีกประการหนึ่งในการพัฒนาพื้นที่

เมื่อพิจารณาดัชนีภาพด้านการเข้าถึง การที่มีการก่อสร้างสะพานติณสูลานนท์ เพื่อเป็นเส้นทางติดต่อระหว่าง จังหวัดแทนการใช้การคมนาคมทางน้ำ ด้วยการข้ามฟากที่ทำเรือสงขลา ซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา มีผลทำให้ชุมชนไม่ได้เป็นเส้นทางผ่านไปสู่อื่น ๆ อีกต่อไป การที่ชุมชนมีลักษณะเป็นพื้นที่ปิด ทำให้เป็นข้อจำกัดในการเป็นศูนย์กลางระดับเมือง บทบาทของชุมชนจึงมีความสำคัญเนื่องการเป็นศูนย์กลางในระดับย่อย กับบทบาทที่รัฐเป็นผู้กำหนดให้คือเป็นศูนย์กลางทางด้านการศึกษา

ปัจจุบันมีการขยายเส้นทางคมนาคมในพื้นที่ด้านใต้ของชุมชน ต่อเนื่องมายังเส้นทางที่มุ่งสู่สะพานติณสูลานนท์ ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยมีศูนย์กลางอยู่บริเวณทางแยกที่มีเส้นทางเข้าสู่ชุมชนเมืองหาดใหญ่ และเส้นทางที่ผ่านสะพานติณสูลานนท์ เพื่อข้ามไปยังจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจะพบว่าศักยภาพในการพัฒนาชุมชนเมืองสงขลา มีแนวโน้มที่จะพัฒนามายังบริเวณนี้ โดยที่ปัจจุบันรัฐได้กำหนดบทบาทที่สำคัญในระดับเมืองให้แก่ชุมชน คือการเป็นศูนย์ราชการและศูนย์กลางทางการศึกษาและวัฒนธรรม

3. ระดับย่าน (พื้นที่ศึกษา)

สภาพทั่วไปและที่ตั้ง

ชุมชนเมืองเก่าย่านถนนนครนอก นครใน มีลักษณะเป็นย่านประวัติศาสตร์พาณิชย์กรรม เป็นบริเวณพื้นที่ที่ประกอบไปด้วยอาคารทางประวัติศาสตร์เชิงพาณิชย์เป็นหลัก ร่วมประกอบกับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่น ๆ เช่น ถนน กำแพง ฯลฯ มีลักษณะเฉพาะอยู่ในเมืองสงขลาซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง พัฒนาต่อเนื่องมาเป็นลำดับ เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและการใช้สอยในบริเวณดังกล่าว จากลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรมรูปแบบหนึ่ง และจากการใช้สอยประเภทเดียวเชิงพาณิชย์ ก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นการใช้สอยประเภทอื่น เช่น การอยู่อาศัย ทำเรือ การค้าบริการ เป็นต้น

ชุมชนเมืองเก่าย่านถนนนครนอก นครใน ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา ทางฝั่งตะวันออก ตกเลียบชายฝั่งทะเลสาบสงขลา มีอาณาเขตชุมชนที่สามารถแบ่งได้ด้วยลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมได้ดังนี้

- ทิศเหนือ จรดถนนสายบุรี
- ทิศใต้ จรดถนนพัทลุง
- ทิศตะวันออก จรดถนนไทรบุรี
- ทิศตะวันตก จรดทะเลสาบสงขลา

3.1 สภาพเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน ขึ้นอยู่กับกิจการค้าเป็นหลักสำคัญมาตั้งแต่ในอดีต โดยที่ประชากรดั้งเดิมในพื้นที่จะประกอบอาชีพการค้าขายสินค้าอุปโภคและบริโภค ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องใช้สอยต่าง ๆ รวมทั้งสินค้าเฉพาะอย่างที่มีมาจนถึงปัจจุบัน คือ เครื่องสังฆภัณฑ์ เขตอิทธิพลของการค้าจะอยู่ในพื้นที่ ต่อมาเริ่มมีการค้าขายกับคนภายนอกทั้งในและแคว้นชุมชนและต่างชาติ ชุมชนจึงเริ่มมีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญในระดับเมือง มีเรือสินค้าจากกรุงเทพและต่างชาติเข้ามาทำการค้าขายเป็นจำนวนมาก

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง เศรษฐกิจของชุมชนก็ ซบเซาลงจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่

- 1) เมืองหาดใหญ่ได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางทางการค้า โดยมีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพถึงหาดใหญ่และแยกสู่ภาคใต้ตอนล่างทั้งทางฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก ทำให้การลำเลียงสินค้าส่วนใหญ่กระทำโดยการอาศัยรถไฟที่ใช้หาดใหญ่เป็นศูนย์กลาง
- 2) การสร้างสนามบินพาณิชย์หาดใหญ่ ทำให้หาดใหญ่ทวีความสำคัญในการเป็นศูนย์กลางทางการเศรษฐกิจมากขึ้น
- 3) การยกเลิกเส้นทางจากหาดใหญ่สู่สงขลาในปี พ.ศ. 2521 ทำให้ความสำคัญของเมืองสงขลาลดลง เนื่องจากความไม่สะดวกในการเข้าถึง
- 4) การย้ายตลาดและศูนย์กลางการค้าไปอยู่ที่ตลาดทรัพย์สิน ถนนวิเชียรชม อันมีสาเหตุจากการที่ชุมชนเมืองเก่าย่านถนนนครนอก นครในมีถนนที่คับแคบ ไม่มีทางเท้าและขาดที่จอดรถ ทำให้เกิดความไม่สะดวกในการเข้าถึงรวมทั้งเกิดปัญหาทางด้านการจราจร ชุมชนไม่มีความเหมาะสมที่จะเป็นศูนย์กลางทางการค้าอีกต่อไป

ในปี พ.ศ. 2520 ชุมชนเมืองเก่าได้กลับฟื้นฟูทางการเศรษฐกิจอีกครั้ง หนึ่ง หากแต่ไม่ใช้ในลักษณะเดิมแต่เป็นธุรกิจทางการประมง ซึ่งอาศัยความได้เปรียบในที่ตั้ง ของชุมชนที่อยู่ริมทะเลสาบทำให้กลายเป็นศูนย์กลางที่คึกคัก ธุรกิจประเภทนี้แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1) ธุรกิจประมง ได้แก่ การประมงแพชั้นปลา ทำเรือ ทำเทียบเรือเติมน้ำมัน น้ำแข็ง และน้ำจืด

2) ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการประมง ได้แก่ ร้านจำหน่ายอุปกรณ์การเดินเรือ อะไหล่เรือ โรงกลึง โรงซ่อม ร้านขายของชำ ร้านบริการซักรีด สถานเริงรมย์ต่าง ๆ และท่าเรือขนส่งอาหารสัตว์

สภาพเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่าเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งได้แก่ ปัญหามลพิษทางด้านกลิ่น เสียง และทัศนภาพ ภายในชุมชนนอกจากนี้การเปิดให้มีสถานเริงรมย์เพื่อให้บริการแก่ลูกค้าเรือ ทำให้เป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

ปัจจุบันรัฐบาลได้สร้างท่าเรือขึ้นใหม่บริเวณริมฝั่งทะเลสาบตอนใต้ของชุมชน และทำการย้ายธุรกิจประมงให้ไปอยู่ในบริเวณดังกล่าว และได้ขอความร่วมมือให้สถานเริงรมย์ให้ย้ายออกจากพื้นที่ จึงทำให้ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนคลี่คลายลงได้ โดยที่ชุมชนยังคงมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการประมงอยู่ในพื้นที่ในฐานะที่เป็นตัวดึงดูด (Magnet) ที่สำคัญอีกตัวหนึ่ง นอกจากนี้การที่มีเรือจอดทอดสมอเรียงรายอยู่ตามแนวฝั่งทะเล ทำให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องดังกล่าวยังคงมีอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ ซึ่งบางส่วนยังคงส่งผลกระทบต่อสภาพทางกายภาพบางส่วน ของชุมชน ซึ่งควรที่จะได้รับการแก้ไขต่อไป

กิจกรรมที่เป็นปัญหาต่อพื้นที่

1) กิจกรรมประเภทอุตสาหกรรมขนาดเล็กต่าง ๆ ได้แก่ โรงกลึง อู่ซ่อมเครื่องยนต์ เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะทางด้านเสียง กลิ่นและสายตา อันเป็นการทำลายบรรยากาศของชุมชน

2) กิจกรรมประเภทท่าเรือสินค้า โกดังสินค้า อู่ซ่อมเรือเหล่านี้ ได้ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะด้านสิ่งแวดล้อม เช่นขยะ น้ำมันเครื่อง และยังก่อให้เกิดปัญหาด้านการจราจร และการสิ้นเปลืองต่ออาคารเก่าภายในพื้นที่ เนื่องจากการที่มีรถบรรทุกขนาดใหญ่เข้าออกในพื้นที่

3) กิจกรรมประเภทการจำหน่ายเครื่องเหล็ก จะมีรถ บรรทุกเพื่อการขนถ่ายสินค้าเข้ามาในพื้นที่ ก่อให้เกิดปัญหาด้านการสิ้นสະเทือนแก่อาคารและทำให้การจราจรเกิดความคับคั่งขาดความคล่องตัว

3.2 สภาพสังคมและวัฒนธรรม

ประชากรที่อาศัยอยู่ในย่านถนนนครนอก นครใน ส่วนใหญ่ จะเป็นคนในพื้นที่ ที่มีบรรพบุรุษเป็นคนจีนอีกเกียนที่อพยพมาจากฝั่งแหลมสน โดยที่ประชากรในช่วงที่มีการสร้างเมืองจะมีทั้งคนไทยและคนจีนปะปนกัน แม้คนจีนจะมีเพียง 20% ของประชากรทั้งหมดในขณะนั้น (ภาคพื้นธวงค์วรเดช, สมเด็จพระพรยา เจ้าฟ้า, ซีวีวี, หน้า 53.) แต่ก็มีอิทธิพลและบทบาทต่อคนไทยเป็นอย่างมาก สิ่งเกิดได้จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมทางศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากจีนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งคนไทยและคนจีนจะมีการค้าขาย ส่วนคนไทยมุสลิมจะอยู่อาศัยในทางตอนใต้ของชุมชน ด้วยความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ทำให้คนไทยมุสลิมและคนจีน ไม่อาจอยู่ปะปนกันได้ แต่สามารถอยู่ใกล้ชิดและมีการพึ่งพากันในทางเศรษฐกิจ โดยที่คนไทยมุสลิมจะประกอบอาชีพการประมงชายฝั่งและการทำนาเป็นหลัก จึงต้องพึ่งพาชุมชนในด้านสินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ

3.2.1 สภาพสังคม บริเวณถนนนครนอก นครในและพื้นที่ที่เกี่ยวข้องมีจำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 1,021 หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น ซึ่งมีบรรพบุรุษเป็นชาวจีนอีกเกียน ที่อพยพมาจากฝั่งแหลมสน มาประกอบอาชีพการค้าขาย

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงประชากร โดยมีการอพยพเข้าสู่พื้นที่และขณะเดียวกันก็มีการโยกย้ายออกโดยผู้ที่อาศัยอยู่เดิม ในขณะที่คนในอำเภอรอบนอกและจังหวัดใกล้เคียงย้ายเข้ามาอยู่แทน ผู้คนเหล่านี้จะเข้ามาเพื่อรับราชการ ประมง หรืออาชีพที่เสริมธุรกิจการประมง ดังนั้นประชากรในย่านนี้จึงมีทั้งประเภทที่อยู่ในท้องถิ่นแต่ดั้งเดิม ซึ่งมีอยู่เป็นส่วนใหญ่ผู้ที่ย้ายมาจากถิ่นอื่นและผู้ที่เข้ามาอยู่เป็นการชั่วคราว เป็นจำนวน ร้อยละ 70 และ 30 ตามลำดับ โดยที่ประชากรในส่วนหลังได้แก่ ลูกเรือประมง พนักงานชายของ เจ้าของกิจการขนาดย่อม

3.2.2 ศาสนาและวัฒนธรรม ประชากรของชุมชนนครนอก นครในเกือบทุกครัวเรือนนับถือศาสนาพุทธ ยกเว้นในบริเวณข้างเคียง ได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ระหว่างถนนพิบูลงและถนนกำแพงเพชรซีกตะวันตกของถนนไทรบุรี เป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม

กลุ่มชนที่มีอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมมาแต่ดั้งเดิม ได้แก่ชาวจีนดังจะเห็นได้จากอาคารที่ปรากฏอยู่ แม้แต่อุโบสถที่สำคัญของเมือง ก็ยังได้รับอิทธิพลจากจีน

โดยสรุป สภาพสังคม วัฒนธรรมของชุมชน จะยังคงให้ความสำคัญต่อประเพณีที่สืบทอดกันมา ได้แก่ ประเพณีแห่เจ้าพ่อ เจ้าแม่ประจำศาล ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญระดับเมือง คนต่างถิ่นก็ยังคงให้ความสำคัญต่อประเพณีดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังมี วัดมณีมาวาส ที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นวัดหลวงยังเป็นศูนย์กลางที่ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ให้ความสำคัญเคารพศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง โดยมีประเพณีที่สำคัญปฏิบัติต่อเนื่องกันมาตลอดทั้งปี

3.3 สภาพกายภาพ

ชุมชนมีลักษณะเป็นที่ราบริมทะเลสาบ เป็นบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติทั้งตงาม อัน ได้แก่ ทะเลสาบและโอบล้อมด้วยเขาแดงซึ่งอยู่ทางฝั่งทะเลตรงข้ามกับชุมชน ด้านเหนือจะติดต่อกับศูนย์กลางธุรกิจใจกลางเมือง ถัดขึ้นไปเป็นพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ อัน ได้แก่ แหลมสนอ่อน ส่วนทางด้านตะวันออกของชุมชนจะติดต่อกับวัดและสถานที่ราชการ สุดฝั่งตะวันออกจะเป็นแนวชายทะเลทางด้านใต้ของชุมชนจะเป็นที่ตั้งของชุมชนมุสลิม ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน ถัดไปทางตอนใต้เป็นชุมชนท่าสะพาน ซึ่งเป็นที่ตั้งของท่าเรือประมงแห่งใหม่

3.3.1 สภาพภูมิประเทศ ชุมชนเมืองเก่าย่านถนนนครนอก นครใน อยู่ในเขตชุมชนเมืองสงขลาฝั่งเทศบาล มีสภาพภูมิประเทศตั้งอยู่บนเนินสันทรายชายทะเล ทางด้านตะวันตกของสันทรายจะเป็นทะเลสาบสงขลา มีแหลมทรายที่ทำหน้าที่เป็นปากทางเข้าทะเลสาบเลยจากปากทางเข้าทะเลสาบเข้ามาเล็กน้อย จะเป็นที่ตั้งชุมชน โดยชุมชนจะก่อตัวเรียงตามริมทะเลสาบ และมีทะเลสาบอยู่ทางฝั่งตะวันตกของชุมชน สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบริมฝั่งทะเลสาบซึ่งปากทางเข้าทะเลสาบเป็นร่องน้ำลึก ทำให้เรือผ่านได้สะดวก และสามารถ ทอดสมอติดกับชายฝั่ง ทำให้ชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน ในสมัยหนึ่งเคยมีความสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการค้าทางทะเลที่สำคัญแห่งหนึ่ง

3.3.2 ธรณีสัณฐาน พื้นที่ศึกษามีธรณีสัณฐานเป็นสันทรายที่ทอดตัวตามแนวเหนือ ใต้ ลักษณะดินเป็นดินทราย ระบายน้ำได้ดี ทำให้น้ำไม่ท่วม มีความลาดชันของพื้นที่เพียง 1-3% จึงมีลักษณะเป็นที่ราบเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานเป็นอย่างดี

3.3.3 คลื่นลม พื้นที่ศึกษาได้รับอิทธิพลของคลื่นลมเพียงเล็กน้อย เนื่องจากชายฝั่งทะเลตะวันตกมีลักษณะเว้าเข้ามาเป็นทะเลสาบ มีคลื่นลมสงบตลอดปี เหมาะแก่การจอดเรือเป็นอย่างยิ่ง

3.3.4 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ศึกษาเป็นชุมชนเมืองเก่า แวดล้อมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่ทรงคุณค่า ได้แก่ ทะเลสาบฝั่งตะวันตกของชุมชนเขาตั้งกวน ซึ่งเป็นเขาลูกสูง 107 เมตร ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของชุมชนเขาแดง ซึ่งตั้งอยู่ริมทะเลสาบฝั่งตรงข้ามกับชุมชนสิ่งเหล่านี้เป็นธรรมชาติแวดล้อมของพื้นที่ศึกษาที่ทรงคุณค่าและเป็นที่ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เป็นจุดเด่นทางภูมิทัศน์ชุมชน ก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะที่ไม่เหมือนชุมชนอื่น

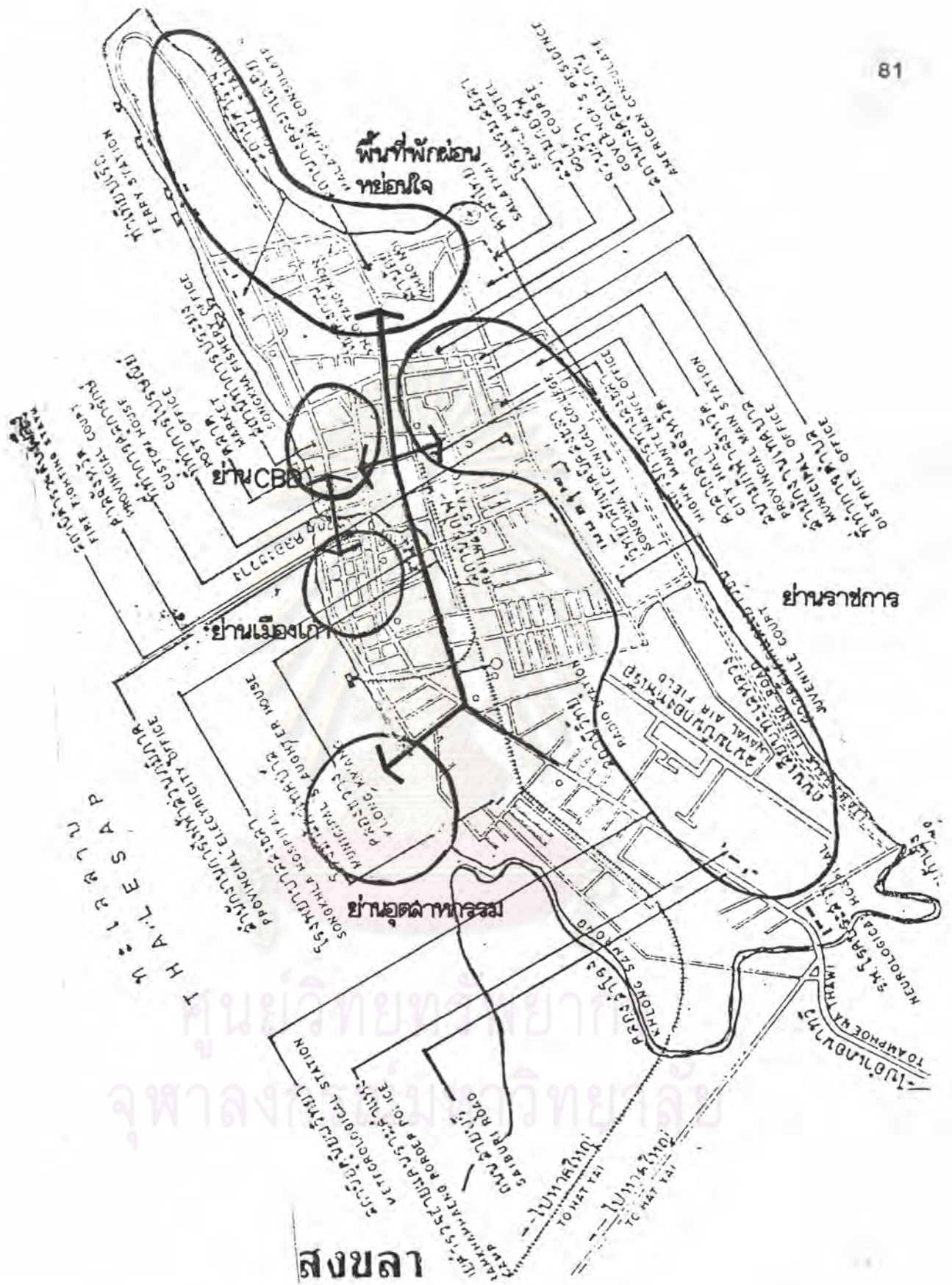
3.3.5 ระบบถนนภายในชุมชน มีรูปแบบเป็นตารางทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงด้วยเท้าในอดีต ปัจจุบันรูปแบบการสัญจรได้เปลี่ยนไปเป็นการใช้รถ ทำให้ถนนภายในชุมชนต้องทำหน้าที่รองรับการสัญจรทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยมีความสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ของเมืองดังนี้ (ดูแผนที่ 3.9, 3.10, และ 3.11 ประกอบ)

- ถนนนครนอก อาจจัดได้ว่ามีผิวการจราจรค่อนข้างกว้างกว่าสายอื่น ๆ ในบริเวณเมืองเก่าเขตนี้นี้ ได้มีการจัดให้มีการเดินรถทางเดียวจากบริเวณกลางเมืองหรือเลยขึ้นไปทางตอนเหนือของเมือง ถนนนครนอกมีปริมาณการจราจรไม่น้อยกว่า 500 คันต่อชั่วโมง ถนนนครนอกยอมให้รถบันทุก 10 ล้อวิ่งผ่านได้ และสามารถจอดได้ทั้งสองฟากถนน

- ถนนไทรบุรี อาจจัดได้ว่าเป็นถนนที่มีผิวการจราจรกว้างขวางพอสมควรเช่นกัน เป็นถนนที่ต่อเชื่อมบริเวณกลางเมืองที่เป็นตลาดและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เข้ากับถนนสายหลักที่ออกไปสู่บริเวณส่วนนอกของเมือง เช่น ถนนรามวิถี จึงมีบทบาทในการรองรับการจราจรในตอนกลางเมืองที่ผ่านย่านเมืองเก่าออกมา นอกจากนี้ในขณะเดียวกันยอมให้มีการเดินรถ 2 ทาง เพื่อรองรับการจราจรที่เข้าสู่ตลาด และเพื่อความสะดวกในบริเวณนี้อีกด้วย

- ถนนนครใน เป็นถนนที่มีความสำคัญอย่างมากในอดีต เป็นย่านการค้าขายที่สำคัญ จากการศึกษาภาพถ่ายเมืองเก่าสงขลาในอดีต มีลักษณะเป็น "SHOPPING STREET" ตามในเขตกำแพงเมือง และโดยที่ถนนสายนี้มีลักษณะเป็นเส้นตรงเชื่อมต่อบริเวณส่วนใน เข้ากับบริเวณส่วนนอกของเมือง จึงมีบทบาททั้งในด้านการสัญจรผ่านและการค้าบริการ แต่เนื่องด้วยถนนสายนี้มีผิวการจราจรน้อย ปัจจุบันจึงจัดให้มีการเดินรถทางเดียวคือ ออกมาจากบริเวณกลางเมือง ออกไปยังบริเวณด้านใต้ หรือบริเวณส่วนนอกของเมือง

- ถนนนางงาม มีลักษณะที่ขนานไปกับทะเลสาบเช่นเดียวกับถนนทั้ง 3 สายที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น มีผิวการจราจรที่ค่อนข้างคับแคบ บริเวณถนนนางงามมีกิจกรรมที่นอกจากผู้คนในบริเวณนี้ได้ใช้แล้ว ก็ยังมีผู้คนจากภายนอกเข้ามาใช้บริการด้วย เช่น ร้านอาหาร

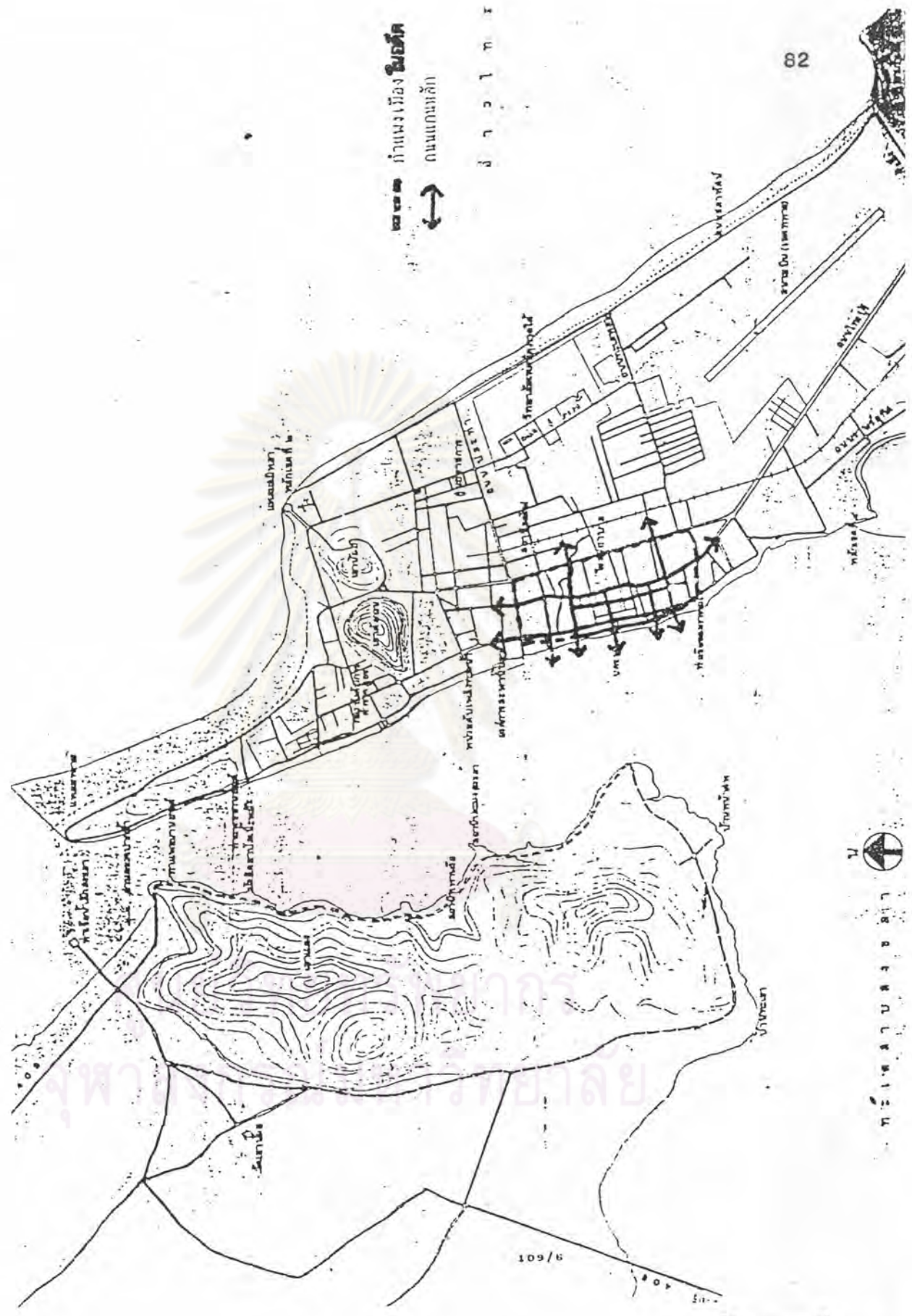

แสดงย่านสำคัญและการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่

<p>ปกหน้า</p> <p>ภาคตะวันออก</p>	<p>โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน สงขลา</p> <p>ผู้จัดทำ นางดารัตริณี ฝั่งรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ศุภวิทย์ ทายตะคุ ภาคีวิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535</p> <p>แม่ข่าย 3.9 และจะ ย่านสำคัญและการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่</p>	
----------------------------------	---	--

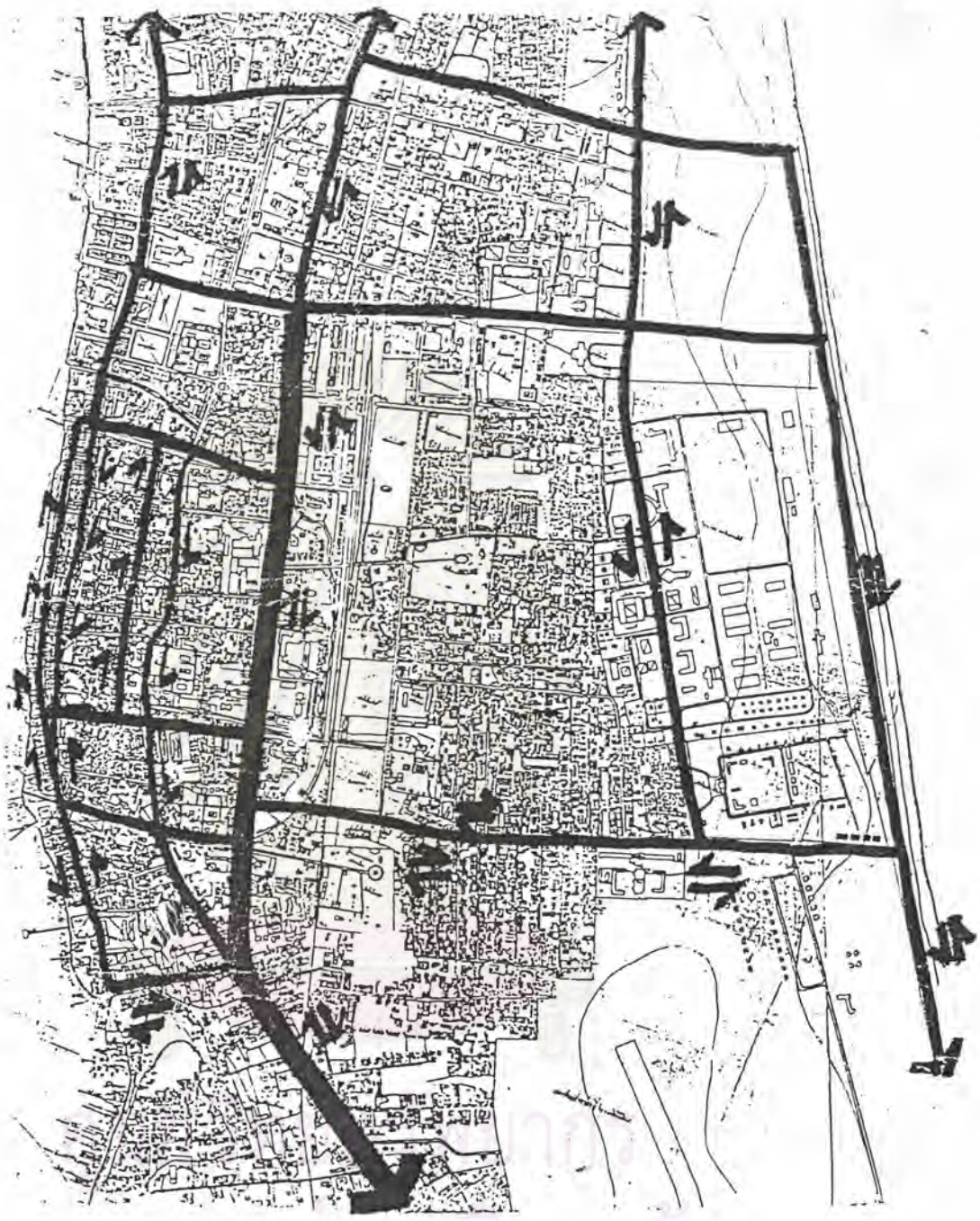
← → กำแพงเมืองในอดีต
ถนนแกนหลัก

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
 รมณีสถิตศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครโนน สงขลา
 ชินิต นางลาวตรีจิด ธีระจักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ศุขวิทย์ ทายหะตุ
 ภาควิชาการวางผังภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
 แผนที่ 3.10 และ: ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของเมืองเก่าในพ.ศ. 2579 กับเมืองโนน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัญลักษณ์

- รถเดินทางเดียว
- รถเดินทางสองทาง

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
 กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครพนม สงขลา
 นิลิต นางฉาวศรีจิต พึ่งรัมย์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผ.ศ.คุณวิ ทายตะคุ
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
 แผนที่ 3.11 และที่ตัดทาง การจราจรย่านถนนนครนอก นครพนม
 และพื้นที่โดยรอบ

ศาลหลักเมือง ร้านจำหน่ายของที่ระลึก จึงมีความต้องการพื้นที่จอดรถ ปัจจุบันจัดให้มีการเดินรถทางเดียวเช่นกัน

- ถนนสายย่อย เป็นถนนที่มีผิวการจราจรค้ำแคบกว่า ทำหน้าที่เป็นถนนซอย เชื่อมต่อในแนวฉากกับถนนทั้ง 4 สายที่กล่าวมาแล้วในลักษณะตาราง (Grid Pattern) ถนนสายย่อยเหล่านี้ประกอบด้วย ถนนยกระดับ ถนนหนองจิก ถนนรามัญ ถนนปัดธานี ถนนยะลา ถ้ายกเท มุมเวียน การจราจรระหว่างถนนสายใหญ่ สามารถกลับทิศทางการสัญจรได้ ถนนย่อยที่มีลักษณะเป็นถนนซอยนี้ บางสายมีผิวการจราจรที่ค้ำแคบ ยานพาหนะสวนกันลำบาก ได้จัดให้รถเดินทางเดียวเช่นกัน ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันเสียช้ำยหรือชวาท่สวนกับทิศทางการสัญจรหลักของถนนสายใหญ่ จึงห้ามมิให้มีการเลี้ยวออกจากถนนสายย่อยมีลักษณะสวนกับทิศทางการสัญจรหลักบนถนนสายใหญ่

3.3.6 กรรมสิทธิ์ในที่ดิน กรรมสิทธิ์ในที่ดินบริเวณชุมชนเมืองเก่า มีทั้งที่เป็นของเอกชนมาแต่ดั้งเดิม และที่เป็นของราชพัสดุ คือบริเวณที่เคยเป็นที่สร้างกำแพงเมืองและป้อมริมถนนนครนอก ส่วนใหญ่จะเป็นการมีกรรมสิทธิ์ที่ดินในลักษณะแปลงย่อย จะมีแปลงใหญ่ก็เฉพาะในส่วนที่เป็นโรงพยาบาล ศาลเจ้าและโรงเรียน

3.3.7 การใช้ประโยชน์ในที่ดิน บริเวณถนนนครนอก นครใน ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมากของชุมชนเมืองสงขลา ซึ่งมีอาณาเขตจากฝั่งทะเลสาบจนถึงถนนไทรบุรี และจากถนนสายบุรีจนถึงถนนพัทลุง ถนนไทยบุรี ถนนสายบุรี และถนนพัทลุง เป็นถนนสายสำคัญของบริเวณที่มีแนวเชื่อมต่อกับบริเวณอื่นของชุมชนเมืองสงขลา ดังนั้นการศึกษาชุมชนเมืองบริเวณถนนนครนอก นครใน จึงต้องทำการศึกษาทั้งบริเวณ พาณิชยกรรมและบริเวณที่พักอาศัยหนาแน่นมากด้านนี้ด้วย

การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณนี้เป็นบริเวณพาณิชยกรรมและที่พักอาศัยมาตั้งแต่การเริ่มตั้งถิ่นฐาน ซึ่งมีถนนสายสำคัญล้อมรอบ มีศูนย์การค้าระดับชุมชนเมือง 2 แห่ง มีโรงเรียน 1 โรงเรียน มีวัด 1 วัด และรอบบริเวณอื่นอีก 3 วัด มีศาลเจ้า ร้านค้าและโรงพยาบาลตั้งอยู่ตอนกลางบริเวณลักษณะของสถาปัตยกรรมที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางจะมีลักษณะพิเศษ ส่วนลักษณะสถาปัตยกรรมบริเวณที่สันนิษฐานว่าเป็นแนวกำแพงมีลักษณะแตกต่างออกไป ทั้งอายุก็น้อยกว่าบริเวณอื่นด้วย (มหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยศิลปากร, ร่างโครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองสงขลาเก่า, หน้า 5-41.)

ปัจจุบันเมืองสงขลาได้ขยายพื้นที่ใหญ่ขึ้น โดยขยายออกไปทางด้านปากน้ำทะเลสาบสงขลา ทะเลหลวงและทางด้านเขาเก้าเส้ง การใช้ประโยชน์ที่ดินก็กระจายตัวตามไปด้วย รวมทั้งศูนย์รวมกิจกรรมที่สำคัญต่าง ๆ ก็ขยายออกไป ได้แก่ ตลาด ร้านค้า สถานีขนส่ง ศูนย์ราชการ โรงเรียน แต่ที่อยู่อาศัยบริเวณถนนนครนอก นครใน ก็ยังคงเป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นมากและเป็นบริเวณพาณิชย์กรรมของเมือง แต่การให้บริการค่อนข้างจำกัด เนื่องจากถนนแคบการเข้าถึงไม่สะดวกและที่จอดรถมีน้อยบริเวณถนนนครนอก นครในจึงถูกปล่อยให้เสื่อมโทรมลง อาคารบางหลังชำรุดและไม่ได้รับการซ่อมแซมบางหลังก็ได้รับการซ่อมแซมให้พอใช้งานได้เท่านั้น เจ้าของอาคารหลายรายได้ย้ายออกไปหาที่อยู่อาศัยที่สะดวกสบายและมีบริการสมัยใหม่ เช่น มีถนนกว้าง มีที่จอดรถ มีวิวทิวทัศน์ มีบริเวณกว้างขวางพอที่จะปลูกต้นไม้และทำสวนในบ้านได้ จึงปล่อยให้อาคารเดิมว่างเปล่า ประกอบกับบริเวณถนนนครนอก นครใน อยู่ติดกับทะเลสาบสงขลาทำให้ชาวประมงเมื่อนำเรือมาจอดและรอการซ่อมแซมเรือต้องใช้บริการดังกล่าว จึงทำให้มีการเช่าอาคารที่ว่างเปล่า

3.3.8 ลักษณะการใช้อาคารในปัจจุบัน

3.3.8.1 ที่อยู่อาศัย มีลักษณะการใช้สอยอาคารตึกแถวภายในชุมชนหลายลักษณะ ซึ่งพอจะแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

- 1) ประเภทที่อยู่อาศัย ประเภทนี้ผู้อยู่อาศัยในอาคารบ้านเรือนมักจะเป็นเจ้าของบ้านมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งได้รับมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ สภาพของอาคารมีทั้งลักษณะทรงเงินแบบดั้งเดิม อาคารที่ต่อเติมตลอดจนอาคารที่สร้างใหม่ ปัจจุบันในถนนนครในมีบ้านพักอาศัยประมาณ 113 หลัง ส่วนถนนนครนอก 84 หลัง ถนนนางงามประมาณ 59 หลัง และถนนไทรบุรี 43 หลัง
- 2) ประเภทที่อยู่อาศัยและประกอบกิจการ ตามที่กล่าวมาแล้วว่า บริเวณถนนนครนอก นครใน เป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญมาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบันก็ยังมีร่องรอยให้เห็นได้ แม้จะได้เปลี่ยนแปลงลักษณะทางการค้าไปบ้าง ได้แก่ ร้านไทยพานิชย์ และร้านธรรมพานิชย์ ชายเครื่องอัฐบริวารและเครื่องสังฆภัณฑ์ ร้านสุวัฒน์ศิริ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าขายผ้าเกาะยอมาตั้งแต่สมัยก่อนก็ยังคงขายผ้าอยู่ หากแต่นำผ้าชนิดอื่น ๆ มาขายด้วย ร้านยีนดีสงขลา ร้านลินอตุลย์พันธ์ ชายอาหารแห้ง สินค้าพื้นเมือง นอกจากนั้นยังมีกิจการการค้าขนาดเล็ก เช่น ร้านขายเครื่องหวายหรือขายขนม เป็นต้น เจ้าของ ญาติหรือลูกหลานเป็นผู้ดำเนินการเอง โดยสืบทอดจากบรรพบุรุษ ร้านค้าเหล่านี้จะขายสินค้าอยู่ชั้นล่างส่วนชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย

3) ประเภทให้เช่าเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ประเภทนี้ส่วนใหญ่ บริเวณถนนนครในมากกว่าถนนนอก ผู้เช่าส่วนมากเป็นข้าราชการที่ย้ายมาจากที่อื่นหรือคนจากอำเภอระโนดและเขตอำเภอใกล้เคียงในจังหวัดสงขลา ลักษณะการใช้สอยอาคารประเภทนี้ในเขตถนนนครในมีประมาณ 24 หลัง ถนนนอกประมาณ 15 หลัง ถนนนางงามประมาณ 29 หลัง ถนนไทรบุรี 20 หลัง

4) ประเภทให้เช่าเพื่อประกอบกิจการค้าและอยู่อาศัยอาคารประเภทนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากและเพิ่มปริมาณเรื่อย ๆ ได้แก่ กิจการค้าเครื่องอะไหล่ เครื่องทำการประมง เครื่องมือก่อสร้าง เครื่องเหล็ก อุปกรณ์ไฟฟ้า อุปกรณ์เครื่องยนต์สำหรับเรือประมงและรถยนต์ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในเขตถนนนอก

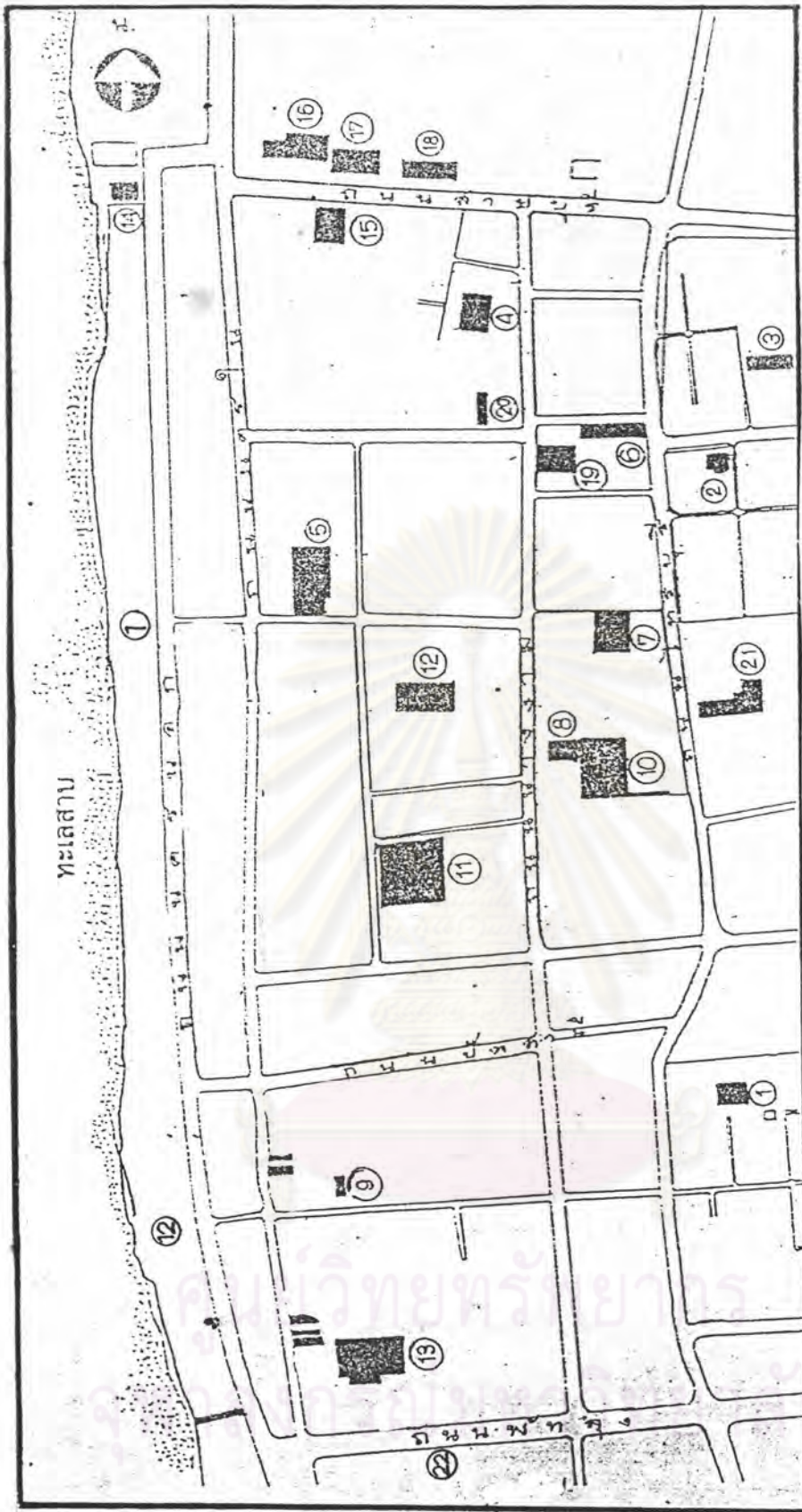
นอกจากนี้ยังมีการเช่าเพื่อทำการค้าย่อย เป็นร้านขายของชำ เสื้อผ้าราคาถูกสำหรับชาวตั้งเก เครื่องต้ม ยาสูบกำลัง ร้านซักรีดเสื้อผ้า ร้านเสริมสวย ร้านขายข้าวแกง ก๋วยเตี๋ยว ลักษณะการใช้สอยอาคารประเภทนี้บริเวณถนนนครในมีอยู่ประมาณ 19 หลัง และถนนนอกมีประมาณ 24 หลัง

3.3.8.2 อาคารสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ภายในพื้นที่ ได้แก่ (ดูแผนที่ 3.12 ประกอบ)

ก) ศาสนสถาน ในบริเวณถนนนอก นครใน โดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ในกำแพงเมืองเก่าสงขลา มีวัดสำคัญอยู่ถึง 6 วัด ได้แก่

- วัดมณีมาวาส ชาวบ้านเรียกว่าวัดกลาง เป็นวัดเก่าแก่คู่เมืองสงขลา ตั้งอยู่บนถนนไทรบุรี สร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีวิหาร ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นวัดที่มีโบราณสถานสำคัญอยู่มาก เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร หอระฆัง ศาลาชั้น พระเจดีย์แบบจีน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์สถานวัดมณีมาวาส เก็บรวบรวมศิลปะ โบราณวัตถุในอำเภอเมือง อำเภอสติงพระ และอำเภอระโนด ไว้ได้มากที่สุด

- วัดดอนรัก ชาวบ้านเรียกวัดใต้ ตั้งอยู่บนถนนไทรบุรี สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2391 โดยเจ้าคุณสุนทรานุรักษ์ บิดาของพระวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาคนสุดท้าย ภายในวัดมีหอระฆัง พิพิธภัณฑ์ หอสมุด และรอยพระพุทธรูปจำลอง วัดดอนรักได้รับความเสียหายจากภัยสงครามเป็นอย่างมาก ต่อมาได้รับการบูรณะ และได้รับการยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

- 19. โรงแรมบางงาม
- 20. โรงแรมเอราวัณ
- 21. โรงแรมเวียงสุวรรณ
- 22. สุเทธา

- 13. โรงภาพยนตร์ภาพยนตร์
- 14. ธนาคารกรุงไทย
- 15. ธนาคารนครหลวงไทย
- 16. ธนาคารออมสิน
- 17. สำนักงานแรงงาน

- 7. ศาลเจ้ากวนแท็กัน
- 8. ศาลเจ้าหลักเมือง
- 9. ศาลเจ้าจีน
- 10. โรงเรียนสงขลาวิทยานุถมิ
- 11. โรงเรียนสตรีวิทยานุถ

- 1. วัดมิ่งมิตราวาส
- 2. วัดคอกบะแย
- 3. วัดเลียบ
- 4. วัดยางทอง
- 5. ศาลเจ้าปู่เฒ่า

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
 การศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน สงขลา
 จัดทำโดย: นายวิชาญ ศรีสุภา อธิการบดีที่ปรึกษา ผศ. ศุภชัย ทายตะคุ
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
 ฉบับที่ 3.12 และ: ที่ตั้งกิจกรรมสำคัญภายในย่านถนนนครนอก-นครใน

- วัดยางทอง เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่บนถนนนางงาม สร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2370 ชาวบ้านเรียกวัดยักษ์
- วัดดอนแย้ เป็นวัดเก่าแก่ สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2203 ตั้งอยู่บนถนนไทรบุรี เป็นวัดในสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย
- วัดโพธิ์ปฐมาวาส ตั้งอยู่บนถนนไทรบุรี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2200
- วัดเลียบ ตั้งอยู่บนถนนไทรบุรี เป็นวัดที่สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2320 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย

ศาลเจ้า

- ศาลหลักเมือง เป็นศาลเก่าที่สร้างขึ้นพร้อมกับเมืองสงขลา
- ศาลเจ้าอีกเกียน เป็นศาลเจ้าที่สร้างขึ้นใหม่
- ศาลเจ้าปูนเก้ากิง เป็นศาลเจ้าเก่าแก่ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นหลังศาลหลักเมืองได้ไม่นาน

โรงเรียน

มีโรงเรียนในระดับประถมศึกษาตอนต้น 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสงขลาวิทยามูลนิธิ และโรงเรียนสตรีวิทยานุกูล

ข) อาคารที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ อาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ (มหาวิทยาลัยมหิดลมหาวิชาศิลปากรและ, ร่างโครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา, หน้า 5-51.)

1) ลักษณะเรือนแถวแบบไทย ซึ่งสร้างเป็นสมัยแรกที่มีการตั้งถิ่นฐาน คือประมาณช่วงรัชกาลที่ 3 (ปี พ.ศ. 2379) ลักษณะเด่นของรูปแบบนี้คือลักษณะหลังคาทรงจั่วที่ค่อนข้างลาดชัน ประมาณ 60 องศาขึ้นไป ในสมัยแรกมุงหลังด้วยจาก และเปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินเผาเกาะยอดในสมัยหลัง ๆ

การก่อสร้าง

- ชั้น อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารชั้นเดียว

- วัสดุ ใช้ไม่เป็นวัสดุก่อสร้าง ส่วนใหญ่ประกอบด้วย ใบจากมุงหลังคา (จากหลักฐานรูปถ่าย) ในปัจจุบันใช้กระเบื้องดินเผาเกาะยอรูปเหลี่ยมแทน

- โครงสร้าง เป็นโครงสร้างเสากับคาน ไม้ไม่ค่อยถาวรนัก

- ลักษณะ หลังคาทรงจั่วหรือทรงมนีลา ความลาดชัน 60 องศาขึ้นไป เพื่อป้องกันน้ำรั่ว มีกันสาดด้านถนนและด้านหลัง บานประตูมักเป็นบานเฝ้ายม มีช่องแสงเหนือบานประตู

- ลายประดับ ไม่มีการประดับประดาที่เห็นได้ชัดเจน

2) ลักษณะเรือนแถวแบบจีน เข้าใจว่าสร้างในช่วงเดียวกับอาคารแบบไทย (จากหลักฐานรูปถ่าย) คือในช่วงปี พ.ศ. 2379 เป็นต้นมา มักมีลักษณะเป็นอาคารกลุ่มใหญ่ สร้างติดแนวถนน มีส่วนค้าขายอยู่ด้านหน้า ทางเข้าเป็นเพิงยกกระดุมสูงกว่าถนนเล็กน้อย โดยมากมีอาคารติดถนนเป็นอาคารหลัก เนื่องจากแปลงที่ดินมีลักษณะยาวจึงมักจะเว้นเป็นบริเวณบ่อน้ำและสวน ส่วนกลางมักจะโล่งและมีอาคารอีกส่วนอยู่ด้านหลัง อาจเป็นที่อยู่อาศัย

การก่อสร้าง

- ชั้น มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น

- วัสดุ เป็นผนังก่ออิฐก้อนใหญ่ฉาบปูน พื้นปูกระเบื้องดินเผาแผ่นใหญ่ โครงหลังคาเป็นไม้ท่อนใหญ่ หลังคามุงด้วยกระเบื้องโค้งแบบจีน กระเบื้องกาบกล้วยคว่ำและหงาย

- โครงสร้าง คานไม้คานบนกำแพงรับน้ำหนัก

ลักษณะ

- รูปทรง หลังคาเป็นทรงจั่ว หันส่วนลาดเข้าหาถนนในบางครั้งหลังคาชั้นเดียวอาจมี 2 ระดับ เพื่อเปิดช่องแสงชั้นบน ลัดส่วนอาคารได้รับอิทธิพลแบบจีน มีลักษณะหนักแน่น หน้าต่างเป็นช่องเปิดทำด้วยไม้ขนาดเล็กและแคบ ไม้เฝ้ายมทำกันสาด

- ลายประดับ มีลายประดับบ้างตามจั่วหลังคา สันหลังคา เเชิงชายและช่องเจาะ ในลักษณะของปูนปั้นและการเขียนสี

3) ลักษณะเรือนแถวแบบชิโน-ยูโรเปียน (ชิโน-โปรตุกีส) อิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกเริ่มมีขึ้นในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 3 และมาเด่นชัดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ตั้งแต่ พ.ศ. 2394 เป็นต้นมา เนื่องด้วยได้รับอิทธิพลทั้งจากจีนและตะวันตก โดยเฉพาะ

โปรตุเกส ซึ่งเป็นชาติที่มีอิทธิพลกับทางเอเชียมาก่อน โดยได้สร้างอาคารแบบตะวันตกผสมจีนในแถบชวา สิงคโปร์และป็นัง ซึ่งถือเป็นต้นแบบอาคารนี้มีมากขึ้นเรื่อย ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5

อาคารสร้างชิดถนน บางครั้งมีทางเดินด้านหน้าอาคาร มีกันสาด ช่องกลางที่คั่นมีช่อง โลงสำหรับบ่อน้ำและส้วม และมีอาคารด้านหลังอีกอาคารหนึ่ง

การก่อสร้าง

- ชั้น เริ่มต้นลักษณะ 2 ชั้นในสมัยแรก และ 3 ชั้น ในสมัยหลัง
- วัสดุ ใช้อิฐก่อขัดแบบจีน ฉาบปูนเป็นกำแพงและผนัง ด้านข้างกันระหว่างคูกาอาคาร ใช้ไม้เป็นคาน ตง ผนัง บางกรอบวงกบประตูหน้าต่าง รวมทั้งเป็นโครงสร้างหลังคาใช้กระเบื้องดินเผา เช่นกระเบื้องกาบกล้วยแบบจีนแต้แน้วด้วยปูน ใช้กระเบื้องเกาเขยอุมงหลังคาและกระเบื้องดินเผาแผ่นสี่เหลี่ยมใหญ่เป็นวัสดุปูพื้น
- โครงสร้าง ในสมัยแรกเป็นโครงสร้างคานไม้พาดระหว่างกำแพงรับน้ำหนัก บางที่ใช้เสาไม้และก่ออิฐฉาบปูนไว้เป็นส่วนหนึ่งในกำแพงรับน้ำหนัก กันระหว่างคูกา ในสมัยหลังมีการใช้คอนกรีตเสริมเหล็กแทนคานไม้ และใช้โครงสร้างเสาและคานคอนกรีตเสริมเหล็ก

ลักษณะ

- รูปทรง หลังคาโดยทั่วไปเป็นทรงจั่ว ได้รับอิทธิพลจีนอย่างชัดเจน ต่อมามีลักษณะยื่นกันสาดและทรงปั้นหยานเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะหลังที่เป็นอาคารมุม สมัยหลังมีการเพิ่มระเบียง กันสาดเป็นส่วนตกแต่งในชั้น 2 และแผงบังหลังคา เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก
 - ลายประดับ มีการเน้นตกแต่งในส่วนช่องเปิด ซึ่งมักจะเป็นส่วน โค้งด้านบนและเป็นหน้าต่างยาวถึงพื้น บางครั้งเป็นเกล็ดไม้ ระยะเวลาหลังมีการเน้นการตกแต่งโดยใช้ปูนปั้นในส่วนช่องเจาะ ระเบียง ค้ำยัน ทิวเสา เป็นลวดลายแบบตะวันตก
- 4) ลักษณะเรือนแถวแบบทันสมัยหรือแบบร่วมสมัย เข้าใจว่าเป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นสถาปัตยกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 (ประมาณ พ.ศ. 2475) เป็นช่วงสุดท้ายของลักษณะในย่านที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว โดยมีลักษณะดังนี้

การก่อสร้าง

- ชั้น ประมาณ 2-3 ชั้นขึ้นไป

- วัสดุ ใช้คอนกรีตเสริมเหล็กและก่ออิฐฉาบปูนเป็นส่วนใหญ่ ไม้ กระฉก ใช้ตามส่วนที่เป็นหน้าต่าง ประตู ช่องแสง ฯลฯ

- โครงสร้าง โครงสร้างเสาพาดคอนกรีตเสริมเหล็ก

ลักษณะ

- รูปทรง หลังคาส่วนใหญ่ถูกปิดด้วยกำแพงก่ออิฐฉาบปูน มีทั้งหลังคาทรงมนิลา ทรงปั้นหย้า และทรงหมาแหงน แนวอาคารที่สร้างขึ้นพร้อมกันมักมีการออกแบบเน้นว่าเป็นชุดเดียวกัน ส่วนยื่นชายคาทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาดเริ่มบางลงและนำไปใช้เป็นส่วนตกแต่งและเป็นแผงกันแดดด้วย

- ลายประดับ ลดน้อยลงมากจนเกือบไม่ปรากฏให้เห็นน่าจะเป็นเพราะเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

ค) สภาวแวดล้อมข้างเคียง

1) ทิศเหนือ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เพื่อการค้า มีตลาด ท่าเทียบเรือประมง ร้านค้าปลีกต่าง ๆ และเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการบางหน่วยงาน เช่นที่ทำการไปรษณีย์ ฯลฯ เป็นที่ตั้งของสถานีรถทัวร์ ลักษณะอาคารทั่วไปเป็นอาคารแบบสมัยใหม่ ความสูงของอาคารร้านค้าและที่อยู่อาศัยโดยเฉลี่ยสูง 3 ชั้น

2) ทิศตะวันออก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการอยู่อาศัย สถานที่ราชการ ได้แก่ โรงพยาบาลและวัด ลักษณะอาคารเป็นแบบสมัยใหม่เป็นส่วนใหญ่

3) ทิศตะวันตก พื้นที่ทั้งหมดเป็นทะเลสาบ บริเวณริมฝั่งมีความลึก 6 เมตร ผนังใช้เป็นที่จอดเทียบเรือประมง ซึ่งจะต้องถูกผลักดันให้ไปอยู่ที่ท่าสะพานในอนาคต

4) ทิศใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยปะปนกับร้านค้า เป็นชุมชนที่ส่วนใหญ่คนที่อยู่อาศัยเป็นไทยมุสลิม มีโรงงานเช่น อู่ซ่อมรถยนต์ โรงน้ำแข็ง มีท่าเทียบเรือขนส่งไปฝั่งหัวเขาแดง อาคารทั่วไปเป็นแบบสมัยใหม่ ใช้วัสดุไม้เป็นส่วนใหญ่

4. สรุปบทบาทของจังหวัดสงขลา

4.1 จังหวัดสงขลาเป็นศูนย์กลางการค้า การท่องเที่ยวและการคมนาคมที่สำคัญของภาคใต้ตอนล่าง ในช่วง 8 ปีที่ผ่านมา การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างดี (เฉลี่ยร้อยละ 6.8 ต่อปี) และโครงการทางเศรษฐกิจได้เริ่มเปลี่ยนจากการผลิตทางการ

เกษตรกรรม มาสู่ธุรกิจการค้าและการบริการมากขึ้น ทำให้มูลค่าจากการค้าส่งและค้าปลีกกลายเป็นรายได้หลักเท่าเทียมกับเกษตรกรรม ส่วนการบริการที่สำคัญได้แก่ การท่องเที่ยว ซึ่งทำรายได้ให้แก่จังหวัดปละเป็นจำนวนมาก สำหรับธุรกิจอุตสาหกรรม จังหวัดสงขลามีจำนวนโรงงานมากที่สุดใภูมิภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกษตรและการแปรรูปวัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นหลัก รวมทั้งอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการประมง มีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากยิ่งขึ้น เนื่องจากความได้เปรียบเป็นแหล่งรวมของผลผลิตการเกษตร ผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำและทรัพยากรแร่ธาตุต่าง ๆ ของภาคใต้ตอนล่าง

4.2 ปัจจุบันจังหวัดสงขลามีความพร้อมในด้านโครงสร้างคมนาคมขนส่งหลัก โดยเฉพาะระบบถนนและรถไฟ สนามบินนานาชาติ ท่าเทียบเรือน้ำลึก และการสื่อสารโทรคมนาคมที่เชื่อมโยงกับประเทศอาเซียนโดยตรง ทั้งกำลังดำเนินโครงการพัฒนาดูแลอุตสาหกรรม (ฉลุง) ให้เป็นเขตอุตสาหกรรมทั่วไปและอุตสาหกรรมส่งออก รวมทั้ง โครงการท่าเทียบเรือประมงสงขลามีแหล่งเงินทุนและบริการสนับสนุนการลงทุนอุตสาหกรรมต่าง ๆ อยู่มาก จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนโอกาสการพัฒนาจังหวัดให้เป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคใต้ตอนล่าง ที่จะช่วยกระจายผลการพัฒนาและกระจายรายได้สู่ภูมิภาคและชนบทต่อไป

4.3 จากการที่แผนพัฒนา โดยเฉพาะฉบับที่ 7 ได้กำหนดแนวทางการกระจายการพัฒนาเมืองและบริการพื้นฐานไปสู่ส่วนภูมิภาค ควบคู่กับการกระจายอุตสาหกรรมสู่ส่วนภูมิภาค โดยมีเป้าหมายที่จะทำการพัฒนาสงขลา-หาดใหญ่ ให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรม ธุรกิจการค้าและบริการ การท่องเที่ยว การบริหารของภาคใต้ตอนล่าง โดยที่สงขลาเป็นเมืองท่า แหล่งท่องเที่ยว และศูนย์กลางการบริหารราชการ หาดใหญ่เป็นศูนย์กลางคมนาคม อุตสาหกรรม ธุรกิจการค้าและบริการ พร้อมทั้งเชื่อมโยงการพัฒนากับปัตตานี และจุดการค้าชายแดน เช่น สะเตา (จังหวัดสงขลา) สุโห่งโกลก (จังหวัดนราธิวาส) และเบตง (จังหวัดยะลา)

จากการพัฒนาจังหวัดสงขลาให้เป็นเมืองหลักตามแผนการพัฒนาดังกล่าวมานั้นจะทำให้เกิดผลคือ

- สงขลาจะมีสภาพเป็นศูนย์กลางรวมทาง เศรษฐกิจและแรงงานทางภาคใต้
- การขยายตัวของเมืองจะเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว
- จะทำให้เกิดการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น
- การจราจรในชุมชนเมืองจะมีความแออัดขึ้น

- การอพยพของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมืองจะเพิ่มขึ้น และทำให้สงขลา มีการขยายตัวในทุกด้าน

- เกิดการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเกี่ยวกับ อุตสาหกรรมการประมง และที่เกี่ยวข้องกับการประมงและสาขาการบริการขนส่ง และบริการเพื่อการท่องเที่ยว

5. สรุป บทบาทของชุมชนเมืองสงขลา

ชุมชนเมืองสงขลา มีลักษณะเฉพาะตัวที่เด่นชัดกว่าที่อื่น ทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่งดงามที่สุด ด้วยองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่สวยงาม โดยมีภูมิประเทศเป็นแหลม มีภูเขาเตี้ย ๆ ในเมือง และมีชายหาดที่ขาวสะอาด และคงความเป็นธรรมชาติอยู่ได้ตลอดแนว 8 กิโลเมตร

นอกจากนี้ ประวัติศาสตร์อันยาวนานของชุมชนก่อให้เกิดโบราณสถานและอาคารบ้านเรือน ซึ่งมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแตกต่างกันหลายยุคสมัย ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นสภาพอยู่จนทุกวันนี้

ศักยภาพของชุมชนเมืองสงขลาในด้านความเป็นเมืองท่า ได้ก่อให้เกิดชุมชนขึ้น และได้วิวัฒนาการมาจนปัจจุบัน ด้วยปัจจัยทางด้านการคมนาคมขนส่ง ทำให้ชุมชนเมืองสงขลามีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำ ซึ่งประกอบด้วยรูปแบบการคมนาคมขนส่งในสองระดับ คือ ในระดับท่าเทียบเรือชายฝั่ง ส่วนใหญ่ให้บริการแก่เรือประมงและเรือขนถ่ายสินค้าขนาดกลาง และในระดับท่าเทียบเรือน้ำลึก ให้บริการขนถ่ายสินค้าเพื่อการส่งออกและการนำเข้า สามารถรองรับเรือสินค้าขนาดใหญ่ รูปแบบการคมนาคมขนส่งอีกประการคือ การคมนาคมทางบก มีการขนส่งวัตถุดิบและผลิตผลการเกษตร โดยมีเส้นทางเชื่อมต่อหลัก คือแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 และ 408

การที่ชุมชนเมืองสงขลาได้ถูกกำหนดบทบาทโดยรัฐ ให้มีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางทางอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกสัตว์น้ำแปรรูป ศูนย์กลางการบริการด้านการศึกษา สาธารณสุข ตลอดจนศูนย์กลางบริหารราชการ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนด้านกายภาพในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น

- การปรับเปลี่ยนรูปแบบทางการผลิตสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ทำให้เกิดการเชื่อมต่อโครงข่ายการคมนาคมขนส่งที่มีขนาดและประสิทธิภาพสูงขึ้น

- ชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางในการให้บริการที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การทำหน้าที่ในการเป็นพื้นที่สำหรับการอยู่อาศัย สถานที่พัก ตลอดจนให้บริการด้านนันทนาการ การพักผ่อน และการให้บริการแก่กลุ่มประชากรที่เดิมจำนวนมากขึ้น

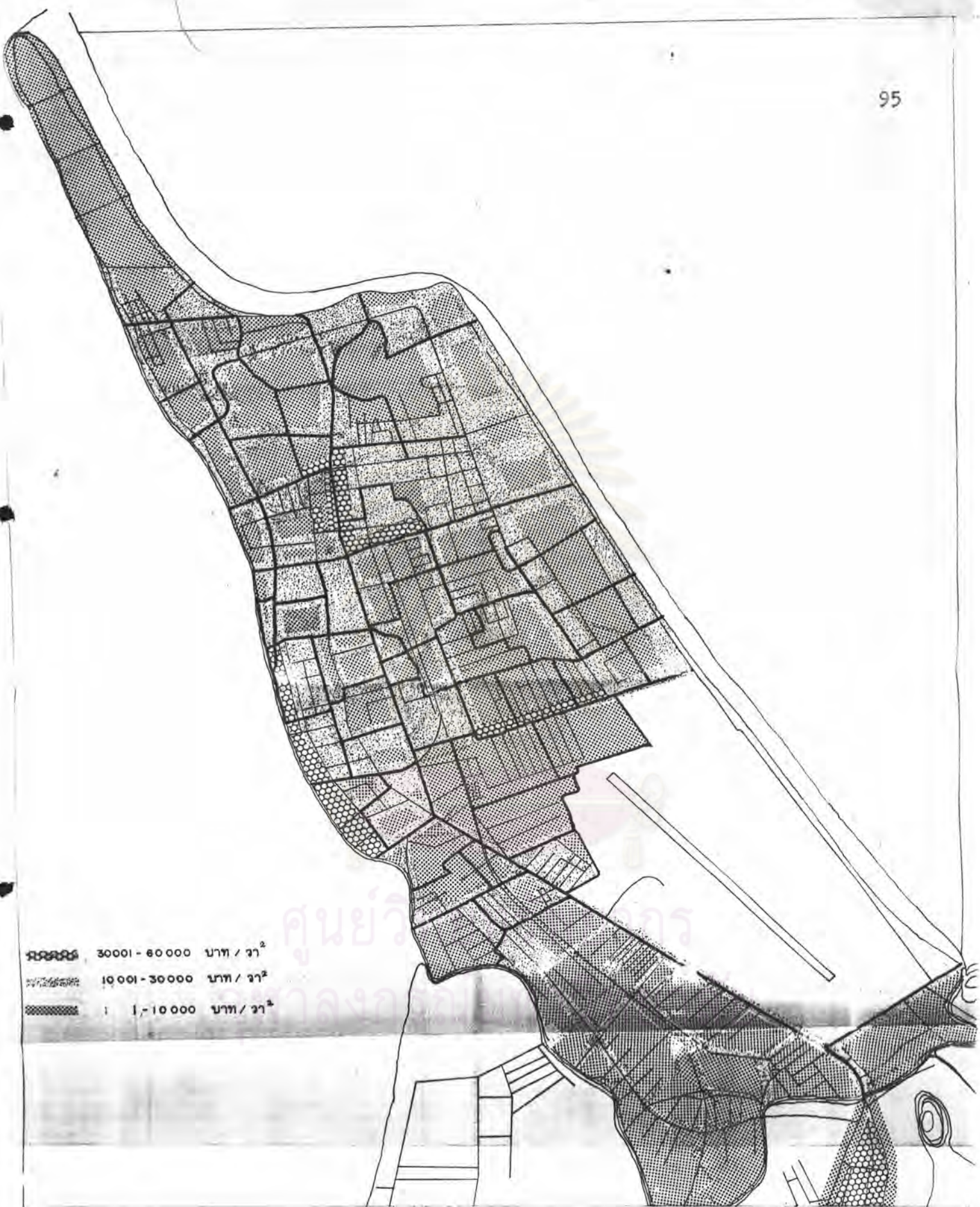
จากรูปแบบการเปลี่ยนแปลงจะเห็นว่า ชุมชนเมืองสงขลาได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ของชุมชนไปในแนวทางของการเป็นศูนย์กลางในการให้บริการมากยิ่งขึ้น

6. สรุปบทบาทของชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน

ชุมชนย่านถนนนครนอก นครใน มีความสำคัญในฐานะที่เป็นย่านประวัติศาสตร์ จากอดีตที่เคยมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้าที่สำคัญของเมืองสงขลา การเป็นที่รวมตัวกันของประชากรหลายเผ่าพันธุ์ ได้แก่ ไทย จีน และไทยมุสลิม โดยที่ไทยมุสลิมจะแยกตัวออกไปทางด้านใต้ของชุมชน ชาวไทยและชาวจีนได้รวมตัวกันพัฒนาพื้นที่ภายใต้การนำของผู้นำชาวจีน ซึ่งมีอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรม ปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานทางกายภาพ ด้วยการที่มีอาคารสิ่งปลูกสร้างที่มีรูปแบบเป็นพิเศษเรียงรายกันอยู่ทั่วไปในพื้นที่ จนเกิดเป็นลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของเมือง

ปัจจุบันชุมชนได้ถูกวางแผนให้เป็น บริเวณที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่น ซึ่งในสภาพที่แท้จริงชุมชนมีลักษณะการเป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง มีการใช้ประโยชน์อาคารที่ไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ เนื่องจากที่ดินในบริเวณดังกล่าวมีราคาสูง แต่ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์จากอาคารเลยหรือมี เช่นนั้นก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและบริการการค้าในวงจำกัด จากศักยภาพและข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้เห็นว่าชุมชนเมืองเก่าย่านนี้ยังขาดความเหมาะสมในบทบาทและหน้าที่ของชุมชน ซึ่งสมควรที่จะได้รับการวางแผนเพื่อพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

30001 - 60 000 บาท / ไร่²
 10 001 - 30 000 บาท / ไร่²
 1 - 10 000 บาท / ไร่²

ศูนย์วิทยบริการ
อาคารเรียน

ที่ A 1 หนึ่ง
หน้า 1 หนึ่ง

โครงการ การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
 กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก นครโย สงขลา
 วิชา วิชาวางผังภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2535
 แผ่นที่ 3.13 แผ่นที่ 1 ภาควิชาผังเมืองเขตเทศบาลเมืองสงขลา

